

FRI TANKE

06 / 2004

UTEN

ENKLE

SVAR

FN: KRL-faget bryter Menneske-rettighetene

s. 6-8

PORTRETT: Vestlandsfanden lager tegneserie om Gud.

s. 14-15

s. 9-13

God jul til alle og enhver!

Den 21. desember kl 13.42 er det vintersolverv og dagene blir igjen lengre og lysere. Det er én av flere gode grunner til å feire jul.

■ FRIHETSAKSJONEN:

STØTT
FRIHETSAKSJONEN

Aksjonsdagen er over, men Frihetsaksjonen går gjennom hele 2004.

Du kan fortsatt støtte arbeidet for å hjelpe tidligere tempelprostituerte kvinner i India og deres barn til et bedre liv.

Givertelefon:

820 43 050

(Kr 100,- pr gang)

Konto:

6026.05.33943

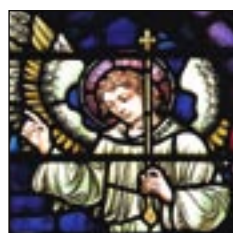
FRIHETSAKSJONEN

- Humanisme i praksis

Human-Etisk Forbund

■ INNHOLD:

FN-komité: KRL-faget menneskerettsstridig

s 6-8

TEMA: Jul

s 9-13

Portrett: Lars Lauvik

s 14-15

Humanistisk bioetikksenter i New York

s 16

Innvending mot humanismen: Ingen moral uten Gud?

s 18

Tid for dokumentarisk teater?

s 22-23

Conway Hall – en humanistisk tidskapsel

s 24-25

BOK: Nissen – mer enn skjeggete snillist

s 28

VITENSKAP: Engler kryper ut fra skjul

s 30

KRONIKK: Rett til selvbestemt død?

s 31

■ LEDER:

IKKE VERDINØYTRALITET, MEN LIVSSYNSNØYTRALE VERDIER

Dagfinn Høybråten, Kjell Magne Bondevik, Laila Dævøy og deres meningsfeller sprer et løgnaktig budskap: Nemlig at den som ikke er med dem – det vil si for den kristne formålsparagrafen i skole og barnehage – er for et *verdinøytralt* samfunn, et samfunn der ”alt er like gyldig”.

Det er et effektivt maktspråk som brukes. Hvem ønsker vel et der det ikke finnes noen felles verdier eller normer for rett og galt, ingen distinksjon mellom godt og dårlig og hvor enhver oppførsel er like akseptabel?

Verdinøytralitetsbegrepet er forsøkt klebet til Human-Etisk Forbund (HEF), men HEF har aldri ønsket verdinøytralitet. Tvert i mot gjør HEF – som de fleste andre livssynsminoriteter – krav på å stå for de verdiene som nå blir forsøkt monopolisert som *kristne*: Verdier som ærlighet, toleranse, likestilling, demokrati, rettferdighet, godhet, respekt for menneskeliv og menneskeverd.

Derimot har HEF lenge argumentert for *livssynsnøytralitet*, som er noe helt annet. Livssynsnøytrale verdier innebærer *ikke* verdinøytralitet.

Det handler i stedet om de verdiene man kan enes om, uavhengig av livssyn. Det dreier seg om de grunnleggende, allmennmenneskelige verdiene – de som ligger i bunnen for all god menneskelig samhandling, ja, i det hele tatt for at menneskelige samfunn skal fungere og overleve.

Og dette er faktisk disse formålsparagrafens korsfarere klar over. Både Dævøy og Høybråten innrømmer at ”dette er verdier som ikke vi kristne har monopol på, det er verdier du finner i de andre religionene også” (Dævøy) og at ”det er hevet over enhver tvil at dette er allmenne verdier som er anerkjent av mange mennesker over hele verden” (Høybråten). Likevel er det viktig for dem at disse verdiene skal ha en ”kristen forankring”. Ja, Høybråten mener sågar at disse verdiene er ubrukelige uten en tydelig livssynsmessig forankring.

Det er grenseløst arrogant å mene at fellesverdiene skal ha en kristen forankring også når de skal være samlende for det pluralistiske samfunnet. Når skole og barnehage gjør de allmennmenneskelige verdiene til

kristne, sier de samtidig at barn av livssynsminoriteter er ”de andre” og ikke del av det store ”vi”.

Vi tror ikke den kristne kulturarven vil forsvinne om skole, barnehage og stat blir mer inkluderende i sine formålsparagrafer. Barn skal selvsagt fremdeles få kunnskap om hvilken rolle kristendommen – i alle sine aspekter – har spilt i vår historie.

Nå er det på tide at ansvarlige myndigheter vurderer forslag fra Human-Etisk Forbund, andre livssynsminoriteter og kristne menneskerettighetsekspert: Hver for seg og sammen har de pekt på artikkel 29 i FNs barnekonvensjon som et godt utgangspunkt for en ny formålsparagraf i skole og barnehage. Den framhever blant annet at utdanningsformål er å utvikle respekt for menneskerettighetene og fremme holdninger om fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom folk. Det vil være et viktig skritt på vei til et livssynsnøytralt samfunn som står for viktige, gode og inkluderende verdier.

Kirsti Bergh

■ KOLOFON:

Fri tanke er medlemsavis for Human-Etisk Forbund

Fri tanke kommer med seks utgaver i året. Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten. Stoff i Fri tanke er ikke nødvendigvis Human-Etisk Forbund mening.

Redaktør: Kirsti Bergh
Epost: kbergh@human.no

Redaksjon:
Arnfinn Pettersen epost: pettersen@
Didrik Soderlind epost: soderlind@

Layout: Bleed www.bleed.no

Trykk: Dagblad-Trykk
Forside: Atle Illustrasjon

Kontaktinfo:
Human-Etisk Forbund tlf: 23 15 60 00
Fri tanke tlf: 23 15 60 20
Fri tanke faks: 23 15 60 21
Fri tanke epost: fri.tanke@human.no
Postadresse:
Pb 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Gateadresse: St. Olavs gt. 27, Oslo

Materiellfrist for nr. 1/2005:
15. januar 2005

KRL-FAGET OG BARNEHAGELOVEN

KOMMENTAR:

FNs menneskerettighetskomité har kommet med sin uttalelse om KRL-faget. Den fastslår at foreldrene og Human-Etisk Forbund (HEF) ikke har vært

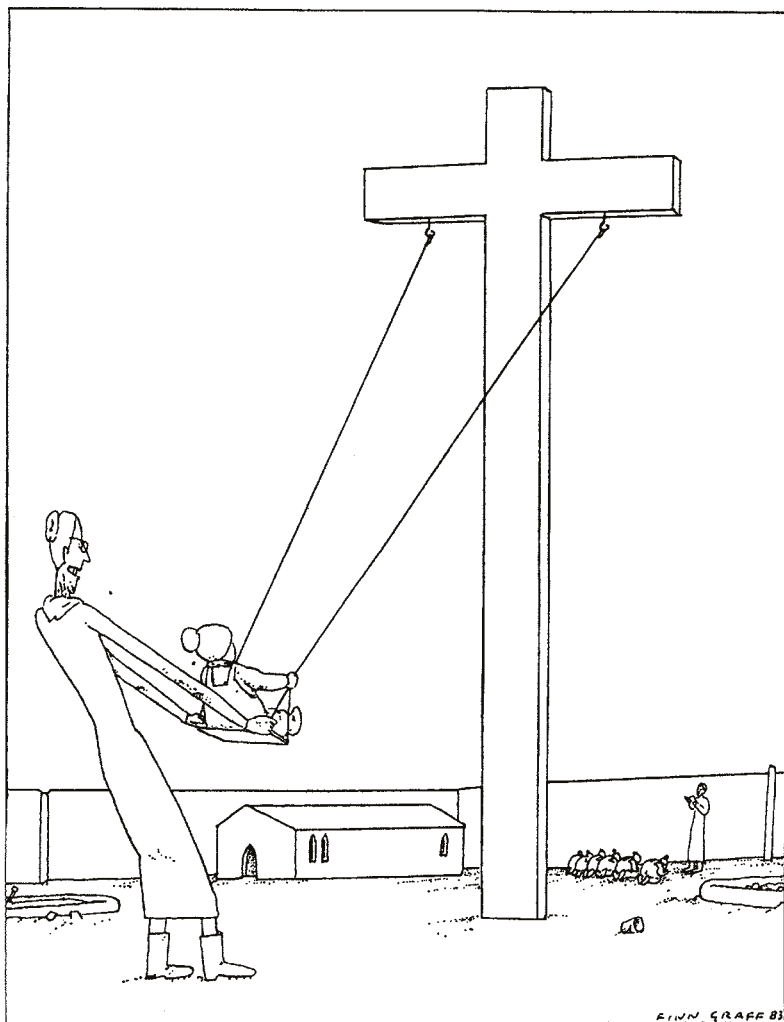
urimelige kverulanter i sitt krav om fullt fritak fra faget, slik mange har hevdet. Tvert imot: Komiteen fastslår at KRL-faget, uten mulighet til fullt fritak, er en krenkelse av menneskerettighetene, nærmere bestemt artikkel 18-4 i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Ikke bare har Norge ratifisert denne konvensjonen, vi har også inkorporert den i lovgivningen. Det vil si at den, hvis det er motstrid mellom "vanlige" lover og menneskerettighetene, står over norsk lov.

Norge har også gjort så vel retten til å presentere individuelle klager til FN-komiteen som forpliktelse til å rette seg etter komiteens avgjørelser til deler av norsk lov. Derfor er menneskerettighetskomiteens avgjørelse ikke bare politisk og moralsk bindende. Den er også klart juridisk forpliktende.

Sammen med de klagende foreldrene har HEF derfor vunnet en klar seier for livssynsfriheten. Det er en seier for alle livssynsminoriteter, men ikke bare det: Vi har faktisk vunnet en seier for alle, for det er alle foreldres rett til å bestemme sine barns livssynsmessige oppdragelse. Dersom man er medlem av Statskirken, kan man likevel kreve sine barn fritatt for KRL-faget.

Stat og skole har ikke noe med hvilken tro eller hvilket livssyn foreldre og barn har. De har krav på fritak dersom de ønsker det. Punktum. Det forventer vi at Kristin Clemet

Noe har ikke endret seg, derfor denne reprisen på Finn Graffs kommentar til kristen formålsparagraf fra 1983.

informerer både skoler og foreldre om så snart som mulig.

I disse dager har regjeringen sendt ut et forslag til ny barnehage-lov på høring. HEF har bedt om at utkastet trekkes tilbake, ettersom det er for dårlig forberedt. Det er ikke gjort noen vurdering av den kristne

formålsparagrafen, sett i lys av at Norge de siste 20 årene er blitt langt mer mangekulturelt og flerreligiøst enn før. Integrasjonsperspektivet mangler fullstendig.

Departementet har definert begrepet *kristne grunnverdier* som å inneholde to hovedelementer:

"Kristne etiske normer som ærlighet, toleranse, rettferdighet, tilgivelse og lignende" og "den kristne tro og lære."

At kristne ønsker å gjøre disse etiske normene til sentrale verdier i sitt livssyn er uproblematisk. Det blir derimot aldeles galt – og historieløst – når høringsutkastet bruker formuleringer som fremstiller disse fellesverdiene som spesifikt, tilnærmet eksklusivt kristne verdier. At barnehagen også skal gi alle barn en oppdragelse i samsvar med "den kristne tro og lære" understreker inntrykket av at utvalget overhodet ikke har vurdert Norges menneskerettslige forpliktelser på dette området.

Human-Etisk Forbund vil både forsvare FN-komiteens avgjørelse og arbeide mot den kristne formålsparagrafen i barnehagene i tiden som kommer – disse sakene henger nøye sammen. FN-komiteen har påpekt at skolens kristne formålsparagraf er en av grunnene til at KRL-faget er problematisk. Er den problematisk i skolen, er den også det for barnehagene. Og på den annen side: Fallers formålsparagrafen i barnehagene, er det logisk også å forandre formålsparagrafen for skolen.

Kristelig Folkeparti har forsøkt å fremstille dette som en debatt for eller mot verdier, som om ikke-kristne ikke har verdier eller er "verdinøytrale." Det er usant. Representerer ikke FN og menneskerettighetene verdier?

Human-Etisk Forbund ønsker både at barn skal få kunnskaper om andre religioner og livssyn enn kristendom og humanisme og at skolen skal har et godt verdigrunnlag. Men vi vil at dette verdigrunnlaget skal uttrykkes som det de faktisk er: felles verdier.

Lars Gule

hinsidige bar&grill

VIL BEGRAVE KRISTELIG FOLKEPARTI

Nevnte jeg Kristelig Folkeparti? Jeg er veldig opptatt av å få det partiet bort. Hva skal vi med det? Nei, det partiet har ikke noe i politikken å gjøre. De får holde seg i menighetene. Vi må ikke blande religion og politikk. Kristendom er en eldgammel tro basert på eldgamle tekster; politikk er nytenkning basert på nye, rasjonelle og foranderlige tekster. De må holdes adskilt. Wenche Foss til Petter Mejlænder i boka *Nærkontakt*.

KULTURKAMP I BARNEHAGENE

Når KrF i god gammel stil går til kamp for en kristen oppdragelse i de offentlige barnehager, er det en kulturkamp som dreier seg om åndsmakt og moralsk formynderskap overfor umyndige sjeler. Det må være de verdier som kan samle foreldre og barn som må vektlegges i dagens flerkulturelle situasjon, en pluralitet der det universelle aspekt i de kristne verdier forenes med de humanistiske. Dr.teolog Øyvind Foss, Dagbladet

FRA FRAGGELBERGET

SPALTEN SOM IKKE SKRIVES AV LEVI FRAGELL

SEKULÆRE MIRAKLER SØKES!

Nylig meldte nyhetsmediene at et ti år gammelt ostesmørbrød er lagt ut til auksjon på nettstedet ebay.com. Ostesmørbrødet hadde nemlig et tydelig bilde av Jomfru Maria, og høster derfor bud i titusendollarsklassen.

Maria-bildet er utvilsomt et mirakel, men ikke unikt. Denne spaltens favorittmatmirakel er den indiske poteten formet som elefantguden Ganesh. Men hvorfor skal religionene ha all moroa, spør vi, og utlyser herved en humanetisk mirakelkonkurranse. Har du funnet en klatt moltesyltetøy formet som Lars Gule, Jens Brun Pedersen i et speilegg eller en muffins med Kristian Horns profil? Skriv til oss, men send helst bilde i første omgang: fri.tanke@human.no. Husk overskriften "Mirakel".

Vinneren mottar bokgave fra Humanist Forlag, heder og ære – og halvparten av inntektene når vi selger matbiten på ebay.

RETT FRA LEVRA

Alle vet at de beste politiske hjernene kjører taxi. Men vi takker forfatteren, satirikeren og teatermannen Jonathan Miller, som nå skal lage TV-serie om ateisme for BBC, for å gjøre oss oppmerksom på at drosjenæringen også sysselsetter de beste livssynstenkerne. Vi har valgt å ikke oversette sitatet for å bevare Millers tørre vidd.

– Many taxi drivers with whom I've had discussions about God say something like, "I don't see what they're fucking talking about." A lot of us share the same disbelief without having had the same educational advantages.

ÅNDSFATTIG TELEFONI

Avisa Gjengangeren har endelig begynt å ta sitt navn på alvor, og skriver om Maryanne Berg-Hansen som går andreåret på Akasha-skolen. Berg-Hansen forteller at vi må slutte å "følge fornuften", et fint salgsargument for en terapeut som etter bare ett års utdanning utfører det hun kaller "ryddejobber" i folks sjeler. Men det er uttalelsene om teknologiens åndelige skyggesider vi virkelig falt for:

– Før telefonen ble oppfunnet, måtte folk i større grad ta i bruk intuisjonen og sine telepatiske evner. Vi har dem inne i oss alle sammen, men vi stoler ikke på dem lenger, sier Maryanne Berg-Hansen.

Som ikke nevner noe om hvorvidt den nå avdøde trubadur "Broder Aage" Samuelssens påståtte telefonkontakt med Gud tyder på at telefoni og det overnaturlige kan kombineres.

VARSLER KAMP OM KRISTEN FORMÅLSPARAGRAF

Human-Etisk Forbund vil ha med seg andre livssynsminoriteter i kamp for en livssynsnøytral formålsparagraf i barnehagene.

Rett før FN-komiteen konkluderte med at KRL-faget bryter menneskerettighetene, la barne- og familieminister Laila Dåvøy fram et forslag til ny barnehagelov som – i tillegg til omstridte forslag angående bemanning og pedagogisk kompetanse – også foreslår å videreføre den kristne formålsparagrafen uten endring. Ja, høringsnotatet presiserer at "begrepet "kristne grunnverdier" er fortolket til å inneholde to hovedelementer: Kristne etiske normer som ærlighet, toleranse, rettferdighet, tilgivelse og lignende og den kristne tro og lære." Statsråd Dåvøy har i debatter uttalt at hun ikke kan skjønne at det er så farlig med kristen formålsparagraf. – Det er gode verdier som ligger i kristne verdier.

Ingen av livssynsminoritetene var i utgangspunktet ført opp som høringsinstans, og høringsfristen er allerede 10. januar.

Human-Etisk Forbund tok initiativ til et møte for å samle representanter fra andre livssynsminoriteter og organisasjoner som stiller seg kritiske til videreføring av formålsparagrafen. Målet er å samle en bred koalisjon bak et krav om at departementet må gjøre en ny vurdering og et bedre faglig arbeid med formålsparagrafen i lys av FN-komiteens uttalelser om KRL-faget og i forhold til det livssynsmangfoldige Norge. Human-Etisk Forbunds holdning er at lovframlegget bør trekkes tilbake.

Det var enighet om så raskt som mulig å arbeide fram et utkast som alle organisasjonene kunne stille seg bak.

– Det er viktig å understreke at vi er **mot** dette fordi vi er **for** noe annet. Vi er mot monopolisering av verdier. Vi har tidligere foreslått at man tar utgangspunkt i Barnekonvensjonens paragraf 29 for å utarbeide ny formålsparagraf. Den har et mye større potensial til å virke inkluderende.

KIRSTI BERGH

Britt Strandlie Thoresen (Baha'i-samfunnet), Amber Kahn (World Islamic Mission), Lars Gule (Human-Etisk Forbund) og Lars Lothe (Buddhistsamfunnet) er blant minoritetene som er mot kristen formålsparagraf.

STERKE REAKSJONER

Blir skikkelig KVALM av deres idiotiske måte å lokke folk til den ekle foreningen deres. Barna kom og fortalte om den "morsomme" gimmiken deres på internett, som spretter rundt på sol.siden, hvor man skal svare på spørsmål om Se og Hør o.l.! Snakk om krampeaktig markedsføring! Bare navnet human-etisk forbund smaker av hedenskap. Dere lurte dere inn på folk. Epost-reaksjon på Human-Etisk Forbunds nettannonse.

LIVSSYNSNØYTRALT SEREMONIBYGG

I 10 år har det i Tjøme kommune stått 2,5 millioner kroner klart til bygging av et livssynsnøytralt seremonibygge. I år ble det bevilget 2 millioner til, og humanetiker og ildsjel Johan Ringdal regner med at bygget vil reise seg på Gjervåg gravlund i løpet av 2005. – Dette skal bli livssynsnøytralt, slik at en hvilken som helst gruppe skal kunne bruke det, med muligheter for å henge opp egne livssynssymboler.

SELVRESPEKT OG VERDIGHET

FRIHETSAKSJONEN

- Humanisme i praksis

SAMSKARs program for Joginer gir disse kvinnene hjelp til et bedre liv.

Aruna (30) er Jogin og datter av en Jogin. Selv har hun en sønn på 8 og en datter på 6. Aruna forstår omstendighetene som førte til at hun ble Jogin, men hun forsto ikke den gang det som skjedde med henne. Da Aruna ble tenåring måtte hun danse i begravelserne til landsbyoverhodets familie. Slik var skikken.

Aruna følte seg ydmyket og flau over dette, men måtte bære ydmykelsen fordi hun som Jogin var hjelpesløs. Moren hennes aksepterte dansingen fordi de fikk litt penger for det. Selv når Aruna var syk, ble hun tvunget opp midt på natten for å danse. Dette skjedde gjentatte ganger og var et mareritt for henne.

Gjestene var ofte alkoholfpåvirket og slengte ubehagelige kommentarer til henne mens hun danset. Hver gang noen døde satt Aruna skjelve og ventet på å bli tilkalt. I stedet for å gå på skole og utvikle seg, ble dette hennes virkelighet.

Aruna kom i kontakt med SAMSKARs program for Joginer og begynte å komme til våre opplysningsmøter. Hun fikk økt selsikkerhet og innså etter hvert at hun kunne bestemme over sitt eget liv. For å hindre søsteren fra å lide samme skjebne, har Aruna tatt henne med på noen av møtene og også oppfordret henne til å gå på skole.

Til slutt nektet Aruna å danse for de døde mer, og holdt seg sterk og ignorerte landsbyfolkens reaksjoner. Hun ville heller jobbe som dagarbeider. Innimellom diskuterer hun problemer og utfordringer med SAMSKARs ansatte, som gir råd og støtte.

Med SAMSKAR-HAMU-programmet får Aruna og hennes mor økonomisk støtte, søknene får hjelp til utdanning, og familien får sosial og moralsk støtte. Vi føler at familien har fått økt selvrespekt og verdighet. Og selv om de har lite penger, har de et framtidshåp.

Bharavi, leder for Medak SAMSKAR-HAMU

FORTSATT NEI TIL PARTNERSKAPSINNGÅELSE

Human-Etisk Forbund har fortsatt ikke rett til å forestå partnerskapsinngåelse etter at et forslag om det nylig ble nedstemt i Stortinget med tjue stemmers overvekt. I stedet vedtok Stortinget – med drøyt førti stemmers overvekt – å utrede spørsmålet før det blir lagt fram til avstemning igjen.

Det ble framhevet at en slik utredning er viktig for at partienes landsmøter skal kunne behandle spørsmålet til våren, men det ble ikke gitt noen frist for denne utredningen. Det betyr at spørsmålet tidligst kan behandles på nytt i Stortingets høstsesjon 2005.

Deretter ble forslaget om kjønnsnøytral ekteskapslov nedstemt av Odelstinget.

Venstre varslet at partiet i sitt nye partiprogram går inn for en ordning hvor man skiller de juridiske og de religiøse delene av vigselen. Dette er et forslag SV støtter, og både Høyre og Arbeiderpartiet har gitt uttrykk for at det er interessante forslag.

– Dette burde vi være gode på, sier seremonisjef i Human-Etisk Forbund, Yngvild Kvaale, spøkefullt og sikter til det HEF har kun-

net tilby de siste 10 årene, en seremoni hvor våre bryllupstalere har hatt regien, etter at paret har vært på tinghuset. – Dette er et godt forslag og helt i tråd med HEFs langsiktige mål. Men inntil vi ser at et slikt forslag sikrer likestilling mellom heterofile og homofile, må vi fortsatt ha fokus på å få endret partnerskapsloven slik at HEF vil kunne forestå partnerskapsinngåelser.

Human-Etisk Forbunds underskriftskampanje for støtte til forbundets rett til å forestå partnerskapsinngåelser går videre. Støtt den på: www.human.no/partnerskap

MEDLEMSVEKST I HUMAN-ETISK FORBUND

Human-Etisk Forbund har i det siste opplevd en kraftig økning i medlemstallet sammenlignet med tidligere i år og de seinere år. 370 nye medlemmer er kommet til bare de siste ukene, og medlemstallet er nå 65.100.

På samme tid har Human-Etisk Forbund også økt sin verveinnsats, blant annet gjennom avis- og nettannonser, samt med henvendelser til medlemmene.

– En gledelig utvikling! Det viser at vår verveinnsats og medieoppmerksomheten den siste tiden gir uttelling, sier generalsekretær Lars Gule. Han understreker at det fortsatt er viktig med flere medlemmer.

– Det gir oss mulighet til å tale med tyngde i debatten om kristne formålsparagrafer i barnehage og skole – for ikke å snakke om i kampen mot statskirkeordningen. Derfor skal vi ikke gi oss nå, men øke medlemstallet vårt enda mer.

ER DU BLITT MEDLEM AV STATSKIRKEN?

I forrige nummer av Fri tanke tok vi nok en gang opp problemet med feilregistreringer i Den Norske Kirke. Og nok en gang får vi tilbakemeldinger fra mange medlemmer som viste seg å stå oppført som medlemmer.

Hovedregelen er at man skal ta kontakt med menigheten der man bor, men er det ikke noe svar å få der, kan man henvende seg til Kirkerådet. Dessverre kom vi sist gang i skade for å oppgi det gamle telefonnummeret til Kirkerådet. **Riktig nummer: 23 08 12 00 (faks 23 08 12 01). Epostadressen er fortsatt: post.kirkeradet@kirken.no**

Hvis du etter 1997 har undersøkt og fått bekreftet at du er strøket fra kirkeregisteret, skal det ikke være nødvendig å gjøre det igjen.

FN-KOMITEEN HAR TALT:

KRL-FAGET BRYTER MENNESKERETTIGHETENE

FNs menneskerettighetskomité i Genève har fastslått at det norske KRL-faget krenker FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Komiteen uttaler at faget ikke tilfredsstiller de krav til nøytralitet og objektivitet som forlanges av et obligatorisk religionsfag. Den begrensede fritaksretten er for vanskelig å praktisere, særlig fordi kunnskapsdelen er sammenblandet med utøvelse av en bestemt religion. Komiteen konkluderer med at faget, inkludert den begrensede fritaksretten, krenker foreldrenes "frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning" i artikkel 18(4).

Saksøkerforeldrene fikk medhold hos FN: den manglende fritaksretten i KRL-faget krenker menneskerettighetene.

AV Kirsti Bergh

Det brøt ut full jubel blant saksøkerforeldrene Unn Leirvåg, Richard Jansen, Jens Orning, Gitte Linnea Wallberg, Edvin Paulsen og Irene Galåen da de fikk beskjed om kjennelsen i FNs menneskerettskomite. Etter sju år har de endelig fått medhold. Ingen legger skjul på at det har vært en påkjenning, og alle er enige om at dette må få konsekvenser, i første omgang for fritaksretten.

Jens Orning har opplevd hvor forskjellig KRL-faget kan praktiseres avhengig av hvor i landet man er og hvilken lærer man får. Familien bodde i en vestlandsbygd hvor indremisjonen stod sterkt i skolen – og KRL-faget ble preget av det. De holdt barna vekk fra faget i et halvt år, men det ble for tidkrevende. Etter hvert flyttet de østover.

– I Ås ble det bedre. Vi har levert fritaksmelding, og selv om vi fremdeles er litt ukomfortable med situasjonen – fordi det krever mye oppfølging – praktiseres faget helt annerledes her. Skolemiljøet er på alle måter mer pluralistisk her. Men det er jo nettopp det som er så feil – at faget gir den enkelte skole og lærer så stor innflytelse over hvordan det praktiseres.

– Hva har vært det vanskeligste?

– Det å unngå at barna kommer i lojalitetskonflikt har absolutt vært det vanskeligste. Barna som en uskyldig part dras inn i noe de ikke burde vært dratt inn i, sier Orning, som mener myndighetene har brukt dette bevisst.

Familien Wallberg Orning er strålende fornøyd med å ha fått medhold hos FNs komité for menneskerettigheter.

Foto: Jan Tomas Espedal/SCANPIX

– Er fullt fritak en løsning?

– Den eneste virkelige løsningen er et ordentlig etikkfag. Hvis vi får et fritak uten alternativ mister barna en del verdifull kunnskap de ikke får i andre fag. Min oppfordring er: Les kjennelsen og lag et fag som bygger på filosofi og etikk, og som gir kunnskap om de forskjellige religionene som en del av det.

Advokat for saksøkerforeldrene, Lorentz Stavrum, er også fornøyd.

– FN-komiteen sier akkurat det foreldrene har hevdet fra første stund: nemlig at KRL-faget og fritaksordningen – som en helhetsspakke – er et overgrep mot foreldrenes konvensjonsbestemte rett til å bestemme barnas oppdragelse. Kommisjonen har fastslått at foreldrene har rett i at dette er et brudd på en helt sentral artikkel i konvensjonen. Det har vært hovedargumentet fra første stund – altså i sju år – og i samtlige tre instanser.

Stavrum påpeker at det er sjelden reglene som er anvendt i denne saken blir brukt og mener avgjørelsen vil sette spor.

– Man kunne selv sagt ha ønsket at komiteen også tok stilling til andre av de konkret påberopte konvensjonsbrudd, for eksempel diskrimineringspåstanden eller påstanden

om inngrep i privatlivet. Komiteen har imidlertid nøydt seg med å fastslå at foreldreretten etter artikkel 18 er krenket og har derfor ikke funnet det nødvendig å gå nærmere inn på de andre påberopte krenkelsene.

MENNESKERETTSDOMSTOLEN

I tillegg til saken for FN-komiteen har tre andre foreldrepar reist en lignende sak for Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD), og denne saken vil bli vurdert av domstolen i 2005.

– EMD-saken dreier seg om andre foreldre, andre saker, men med tilsvarende argumentasjon. Om FN-avgjørelsen vil påvirke den saken er altfor tidlig å si noe om. Staten har hele tiden fremmet avvisnings-

påstander både overfor FN-komiteen og EMD. FN tok ikke hensyn til avvisningen, men det er fortsatt uklart om den blir avvist for EMD.

Da det nye kristendomsfaget KRL ble innført i 1997 gikk flere foreldrepar sammen med Human-Etisk Forbund til sak mot staten fordi det ikke lenger var adgang til fullt fritak i faget. Etter å ha tapt i tre rettsinstanser i Norge, ble tre av sakene anket til FNs komité for menneskerettigheter og tre for Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD).

"DELVIS AVVIST I EMD"

Det er blitt skapt et inntrykk av at saken allerede er delvis avvist hos Menneskerettighetsdomstolen (EMD), men advokat Lorentz Stavrum presiserer at det bare gjelder marginale deler av saken.

– EMD har avvist en isolert klage fra barna fordi de ikke stod som formelle parter i norsk rettsvesen. EMD har også sagt at andre deler av saken som gjelder delvis fritak, er avvist. Men hovedspørsmålet, som FN-komiteen har tatt stilling til, de sentrale krenkelsene av foreldreretten, står fortsatt ubehandlet av EMD. Saken vil bli vurdert igjen på nyåret.

KRL-FAGET BRYTER OGSÅ BARNEKONVENSJONEN

Fokuserer man på barnet, blir menneskerettighetskonflikten enda mer tydelig, sier Njål Høstmælingen ved Senter for menneskerettigheter.

Av Kirsti Bergh

Geir Ulfstein, direktør for Senter for menneskerettigheter, har uttalt at den logiske konsekvensen av FN-komiteens konklusjon er en full revisjon av KRL-faget. Stipendiat Njål Høstmælingen ved senteret påpeker at komiteens uttalelse ikke gir det fulle bilde av Norges menneskerettighetsforpliktelser. Komiteen har bare mandat til å ta stilling til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Hadde KRL-undervisningen blitt drøftet under FNs barnekonvensjon, ville konflikten blitt mer tydelig, mener han.

– FN-konvensjonen fordrer full fritaksrett; det er der folkerettsbrudet ligger, men budskapet i menneskerettighetene er da at faget må endres slik at foreldrene ikke lenger har behov for fritak. Det må være nøytralt og objektivt og respektere foreldrenes situasjon, sier Høstmælingen.

– Hvis en nå bare gir fullt fritak, kan en risikere å komme i en ny konflikt med menneskerettighetene. KRL er det tredje største faget på småskoletrinnet. Tar en det bort uten å gi et likeverdig tilbud, får barn med tilhørighet til Statskirken et bedre tilbud. Dette kan innebære en form for ulovlig diskriminering.

Langs de samme linjene kan en se på stigmatisering av de barna som må forlate klassen for å få spesialundervisning. I tillegg kommer barnekonvensjonens bestemmelser om innholdet i utdanningen, hvor det stilles krav om generell innsikt også i andre religioner og kulturer enn ens egen.

Høstmælingen understreker at det er rom for en vid religionsundervisning.

– Så lenge faget gir kunnskap om religionen, faktaforhold og samfunnsmessig betydning, vil dette være helt greit i forhold til menneskerettighetene. Man kan også gå relativt langt inn i subjektive forhold – som spørsmål om hva tro er og hva en religiøs opplevelse er – men når du har såpass mange elementer i faget som er ren trosopplæring, sier konvensjonen at det blir for drøyt. Da kreves det at foreldre og barn gis full fritaksrett.

Høstmælingen peker på at man kan snu det rundt: Har du et fag som i en annen samfunnssituasjon – eksempelvis i et muslimsk land – ville ha krav på beskyttelse fordi det innebærer utøvelse av religion; å lære bibeltekster, bønn og salmer utenat, da kan det ikke kalles et nøytralt fag.

– Det var nettopp denne sammenblandingen mellom kunnskap om religion og opplæring i en bestemt religion komiteen reagerte på, påpeker Høstmælingen.

KOMITÉMEDLEM: EN AV DE MEST OMFATTENDE SAKENE

Professor Martin Scheinin

Kort tid etter offentliggjøringen av FN-komiteens avgjørelse deltok et av komitémedlemmene på et seminar om saken i Norge. Professor Martin

Scheinin er direktør ved Institutt for menneskerettigheter, Åbo Akademi, i Finland og kunne fortelle at dette var en av de mest omfattende sakene komiteen hadde hatt til behandling. Det gjaldt materiale både fra saksøkerne og fra staten.

Han understreket at når komiteen har funnet at KRL-faget krenker én paragraf, er det unødvendig for den å gå videre og undersøke andre paragrafer – menneskerettighetskrenkelsen er stadfestet.

Scheinin understreket at ordbruket som er anvendt er den sterkeste man kan ty til i denne sammenheng, nemlig at et lands grunnlag er i *strid* (incompatible) med paragraf 18. Siden Norge har sluttet seg til konvensjonen og inkorporert den i norsk lov, er man forpliktet til å følge komiteens anbefaling.

SAMARBEIDSRÅDET: KRITISK TIL NY KRL-LÆREPLAN

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) fikk den nye fagplanen for KRL-faget til kommentering før den ble sendt ut på høring, men sender den nå tilbake til Utdanningsdirektoratet uten kommentarer. Referansegruppa i STL – med representanter for ni trossamfunn, inkludert Den norske kirke – påpeker at siden fagplanen ble utarbeidet, har FN slått fast at KRL-faget krenker menneskerettighetene. I et foreløpig utkast til brev til direktoratet heter det at ”Samarbeidsrådets referansegruppe kunne ikke se at den reviderte fagplanen ville bety noen substansiell endring i forhold til konvensjonen og fant det derfor formålsløst å kommentere detaljer i den foreliggende planen, spesielt som de enkeltes motforestillinger til den reviderte fagplanen syntes å være i tråd med synspunkter som Samarbeidsrådets medlemsorganisasjoner tidligere har framført i forhold til KRL-faget.”

Gruppa er blitt enig om å sende tilbake høringsnotatet fra departementet uten å levere høring, men understreker at STL gjerne stiller seg til rådighet når fagplanen omarbeides slik at den oppfyller kravene i FN-konvensjonen. I tillegg framheves ønsket om et felles fag for alle elever i religion, livssyn og etikk, et fag som er objektivt, pluralistisk og kritisk og at tiden nok er moden for en omformulering av den kristne formålsparagrafen.

ØNSKER KUNNSKAP OM RELIGION

– Det er selvsagt ikke slik at Human-Etisk Forbund (HEF) er mot at barn skal få kunnskap om ulike religioner i skolen, fastslår Arnfinn Pettersen, rådgiver i HEF.

Det er snarere tvert i mot, påpeker han. HEF har i årevis har vært en pådriver for slik undervisning, blant annet i arbeidet med det alternative livssynsfaget, som for første gang for alvor satte slik undervisning på timeplanen.

– Forbundet har hele tiden gjort det klart at det anser slik undervisning som helt nødvendig. Vi har da også uttrykt et klart ønske om et felles kunnskapsfag, som formidler innsikt i og forståelse av ulike religioner og livssyn.

Pettersen understreker at det man ikke ønsker er et *forkynnende* fag. Han er kritisk til de pedagogiske miljøene som leder an i KRL-faget:

– De insisterer på at elevene, gjennom deltagelse i religiøse aktiviteter, skal få et ”innenfraperspektiv” på religionen. Kombinert med kristendommens dominerende posisjon i faget, oppleves det av mange som forkynnende. Det er da også nettopp det FNs menneskerettighetskomité har fastslått.

Njål Høstmælingen ved Senter for menneskerettigheter har sett på KRL-faget i lys av andre konvensjoner.

MINORITETER FORNØYD MED FN-UTTALELSEN

– Nå håper jeg Utdanningsdepartementet og majoriteten vil gå inn med mer ydmykhet og at noe må skje med fagets innhold.

Lena Larsen

Statsminister Bondevik kritiserer HEF for å skyve minoritetene foran seg i kampen mot KRL-faget, men både muslimen Lena Larsen og buddhisten Egil Lothe er svært glade for FN-uttalelsen.

Av Kirsti Bergh

Religionsviter og tidligere leder i Islamsk råd, Lena Larsen, har arbeidet i forhold til KRL-faget siden 1995. Hun sier seg strålende fornøyd med FN-komiteens uttalelse.

– Nå håper jeg Utdanningsdepartementet og majoriteten vil gå inn med mer ydmykhet og at noe må skje med fagets innhold. Foreløpig er jeg ikke optimist etter å ha lest Utdanningsdirektoratets reviderte læreplaner for KRL-faget. Utkastet er enda verre enn før sett med minoritetsøyne, men jeg håper de vil jobbe radikalt med faget utfra kommentarene til FN-komiteen.

Larsens innvending mot faget har hele tiden vært at det er noe galt med innholdet i et fag når man må trenge fritaksbestemmelser. Hun mener faget i større grad trenger religionshistorikernes kjølige distanse til religion.

– Du kan ikke regne med at barna skal lære alt på skolen, understreker Larsen. – Religionsundervisning er og blir et til dels privat anliggende. Derfor har jeg talt varmt for støtte for trosopplæring i egne trossamfunn, slik at presset på KRL-faget avtar og vi kan få et mer dannelsesorientert religionsfag. Det er blitt hevdet at KRL-faget har

styrket muslimske barns identitet. Betyr det at problemene med KRL-faget er overdrevet?

– Det jeg tror har styrket muslimers identitet er ikke KRL-faget som sådant, men at de har fått møte sin egen bakgrunn. Barn blir så lykkelige når de hører noe om sitt eget at det styrker deres identitet uansett hvor lite stoff det er.

Også Egil Lothe i Buddhistforbundet – som har over 9000 medlemmer, derav 8000 med bakgrunn fra Vietnam og Thailand – er glad for FN-avgjørelsen.

– Man kan ikke ha fag som legger inn aktiviteter som i utgangspunktet

vil innebære behov for fritak. Og faget kan ikke inneholde religionsutøvelse hvis det skal være for alle elever uansett livssynsbakgrunn. Her er FN-komiteens uttalelse veldig klar.

– Hva bør skje nå?

– Majoriteten må bestemme seg for hva den vil i forhold til skolen. Ønsker man et konfesjonstilknyttet eller tradisjonsformidlende fag, strider ikke det imot menneskerettighetene, men det innebærer rett til fullt fritak. Buddhistforbundet synes dette vil være et dårlig alternativ og ønsker et fellesfag. Da må faget endres, og det må tydeliggjøres gjennom ny formålsparagraf at skolens oppdrag

handler om å fremme verdier, ikke en bestemt religiøs tradisjon eller et bestemt livssyn.

Lothe er kritisk til denne bruken av begrepet verdier i to forskjellige betydninger, slik vi nå ser i debatten om både KRL-faget og kristne formålsparagrafer.

– Verdier tolkes som etiske verdier, samtidig som det tolkes til også å omfatte trosforestillinger. Men ingen ønsker en verdinøytral skole. Skolen skal både praktisere og fremme etikk – moralske verdier – overfor ansatte og ikke minst elever.

HEFS LANDSSTYRE REAGERER PÅ BONDEVIK

Etter utspill omkring KRL-faget og kristen formålsparagraf i barnehagene er Human-Etisk Forbund (HEF) havnet i Krfs skuddlinje. Kjell Magne Bondevik anklager HEF for å gå til angrep på den kristne kulturarven, Dagfinn Høybråten insinuerer at forbundet vil gjøre Norge *verdinøytralt* og Laila Dāvøy forferdes over at noen vil ”fraskjerme barnehagene fra den kristne kulturarv som *hele* vårt samfunnsgrunnlag er bygget på.”

HEFs landsstyre – det øverste organ mellom landsmøtene – var samlet til møte samme helg som Bondevik kom med sine utfall. Landsstyret uttalte følgende: ”Regjeringa hevder kritikerne av kristen formålsparagraf angriper en tusenårig kulturarv og at sterke kref-

ter arbeider for å erklære det norske samfunnet som verdinøytralt. Human-Etisk Forbund er uenig i at verdier som ærlighet, toleranse, likestilling, demokrati, rettferdighet og tilgivelse framheves som spesielt kristne verdier. Dette er verdier som alle kan slutte seg til, og er en del av vår felles kulturarv. På ett punkt er vi enige med statsråd Laila Dāvøy, og det er når hun sier at det bør være samme formålsparagraf i barnehage og skole. En forutsetning for dette er at den ikke strider mot menneskerettighetene. Human-Etisk Forbund mener at artikkel 29 i FNs barnekonvensjon kan være en god formåls-formulering. Fra denne kan nevnes følgende målsettinger:

- å utvikle respekt for barnets foreldre
- å utvikle respekt for dets egen kul-

turelle identitet, språk og verdier

- å utvikle respekt for de nasjonale verdier i det land barnet bor og for landet hvor han eller hun måtte komme fra
- å utvikle respekt for kulturer som er forskjellige fra hans eller hennes egen
- å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen.

Dette mener vi kan danne grunnlag for en god formålsparagraf både for skole og barnehage. Den vil ivareta viktige, grunnleggende verdier som alle kan slutte seg til.”

► TEMA

FEIRER JUL SOM FOLK FLEST

Kristne tror jul uten Jesus må bli tom og materialistisk, men humanister som feirer jul og vintersolverv er like solid forankret i tradisjon som de som feirer Jesu fødsel. For Hilde Breivik og familien er jula den fineste tida på året.

Av Kirsti Bergh, Knut A. Berg og Knut Jul Meland

– Jula har alltid vært viktig for meg. Men mange tror at ikke jeg kan feire jul, siden jeg ikke er kristen, forteller trebarnsmor Hilde Breivik over eskene med julepynt. Jul er tradisjon også for henne. Det handler om å gjøre ting på samme måte som det alltid er blitt gjort, det handler om å kunne samle familien og være sammen, det handler om julekalender, julebarne-tv, julesang og julestrømpe, det handler om å glede hverandre, det handler om å se fram til en høytid hvor hverdagen blir borte en stakkert stund,

– Det betyr utrolig mye å kunne samles. I vår familie har vi mange av de vi er glade i som deler samme livssyn som oss.

Noen vil likevel si at din jul ikke har noe "ordentlig" innhold – hva er budskapet i din jul, da?

– Vi feirer at det blir lysere, at sola "snur". For meg er jula også en markering av at vi mennesker følger årstidene, at vi er en del av naturens syklus. Når det er påske er det kyllinger og knoppskyting – rett og slett nytt liv. Når det er jul er det at på det mørkeste begynner det å bli lysere. Jeg er sikker på at vi fokuserer mer på at det blir lysere og lengre dager enn de fleste andre familier fokuserer på det religiøse budskapet, sier Breivik.

Breivik synes det er viktig å understreke at tradisjoner er det vi lager det til.

– Jeg blir provosert når folk sier at jeg ikke feirer skikkelig jul. Det er hovmodig å si "ta jula tilbake" og snakke om julas "egentlige" innhold. For meg som ikke feirer Jesus – skulle min jul bare være å handle på Oslo city, da? Men det har jo fungert i alle år å hevde at det er én rett måte å gjøre ting på og at andre måter er feil. Det er så mange måter å feire jul på at det å si at én er bedre enn andres – det blir det i hvert fall ikke toleranse av. Julen min er ganske komplett uten Jesus, men har ungene laget en engel, henger jeg

GAMMEL JULESKIKK:

Juleøl

Lenge før folk feiret kristmesse her i landet har de "druket jul". Selv etter kristningen heter det i Gulatingsloven at hver gård skal brygge juleøl, jula varer så lenge juleølet varer... Gikk det tre år på rad uten juleølbygging, gikk gård og grunn til konge og biskop.

JULELYS: Kanskje er lite annet mer grunnleggende for mennesker enn å tenne lys når det er mørkt.

Foto: Maria Mansikka/Istockphoto

den uten problemer på treet mitt.

Breivik opplever sterkt at den bekjennende varianten av jula har "forkjørsrett".

– På et foreldremøte diskuterte vi hvordan julen skulle markeres i barnehagen. Vi ble enige om å ha en omvendt kalender, hvor det ble fokusert på det å gi i stedet for det å få. Det var snakk om pepperkakebaking og nissebesøk – som noen selvfølgelig

Allerede i 379 kritiserte St. Gregor av Nazianzus festens utskeielser: "overdreven festing, dansing og dørpynt"

lig reagerte på. Når en av foreldrene innvender "jeg synes det er viktig at jula blir mer enn dette, at vi fokuserer på julekrybben", blir alle automatisk beskjemet og får følelsen av at de er "kommerse" og har glemt julas egentlige innhold. De undergraver hele sin julefeiring. Jeg syntes det er viktig å poengtere at jula kan feires på mange måter og for mange er slett ikke julekrybben det viktigste. Jula er for oss en høytid – jeg bruker det ordet – uten religiøst innhold, men også med små elementer fra vår såkalte "kristne kulturarv".

JULENS EGENTLIGE MENING

Det finnes heldigvis ingen oppskrift på "humanistisk julefeiring". Humanister feirer jul som folk flest: hver familie har sine tradisjoner som er en blanding av ting bare den be-

stemte familien gjør og ting som har gjenklang i kulturen utenfor – det være seg det som kommer fra kjøpesenteret, kirka eller riktig gamle dager.

For kristenasjonalistisk orienterte ideologer er det tydeligvis viktig å framheve at skole- og barnehagebarn skal lære hvorfor vi feirer jul. Men selv om vi i 1000 år offisielt har feiret jul for å minnes Jesu fødsel, er det spor i vår feiring av fester som er eldre enn kristendommen. Vi tenner lys, vi markerer tiden, vi nyter grøden og vi trakterer gjester.

Det er en ofte gjentatt unøyaktighet at man feirer jul "fordi da ble Jesus født". Det korrekte er at de kristne la Jesu fødsel til midtvinter, fordi det var da man feiret jul.

Vi kan se tilbake på over 2500 år med ubrutt julefeiring. I 497 f.v.t innstiftet konsulene Sempronius Atratinus og Minucius Augurinus offisielt den romerske julefesten

– Julen min er ganske komplett uten Jesus. Jeg er ikke fan av plastre i oktober av den grunn.

Hilde Foss Breivik

Saturnaliaen, til minne om Saturns tid og fruktbarhetsguden som var Jupiters far i tidenes morgen. Med festen gjenopprettet man fortidens gullalder, og i en snau uke skulle man leve i utopia.

I Saturnaliaen finner vi elementene vi i dag setter slik pris på ved

julefeiringen: tente lys, festmåltid, gaver, nøtter, dadler og fiken, pepperkakemenn og stamfaren til mandelen i grøten.

Fra norrøn julefeiring har vi festens navn, og nek og øl, og landbruksproduktene til festen..

Fra den senromerske Mithrasdyrkelsen og soltilbedernes Ubeseirede Sols Fødselsdag har vi selve tidspunktet – det daværende solvervstidspunktet – som senere

GAMMEL JULESKIKK:

Pepperkakemenn og -koner

En skildring fra omkring år 100 etter vår tidsregning (e.v.t.) viser hvordan keiseren under den romerske Saturnaliafeiringen holdt fest for høy og lav og serverte epler og pærer, dadler og plommer, nøtter og fiken – og søte kaker i menneskeskikkelse. Først vel 250 år senere fant kristne på å feire Jesu fødsel på denne årstiden.

GAMMEL JULESKIKK:

Julestokk

De som har åpen peis kan fortsatt prøve seg på å brenne en julestokk: en tømmerstokk hentes inn i stua fra skogen og plasseres med enden inn i peisen, skyves stadig innover – til hele stokken er brent opp og jula er over. Vi andre kan prøve oss på rullekaken i stokkform med mynt i som man kronet *festkongen* med i middelalderen. Et søk på nettet på ”yule log” eller ”christmas log” gir oppskrifter nok for minst en kake hver dag fram til tolvte dag jul.

kalenderreformer har flyttet et par dager på etterskudd av astronomisk solserv.

OG JESUS?

Det sikreste man kan si om tidspunktet for fødselen av en historisk Jesus er at den ikke fant sted midtvinters i år 1*. Året ble valgt av munken Stutt Dennis (Dionysius Exiguus) i 525. At Jesus ble født midtvinters er det ingenting i evangeliene som tilsier. Det eneste som gir pekepinn om årstiden er det at hyrdene lå ute på markene, og det er noe som hyrder og sauer gjør i lammingstida, ikke midtvinters.

De første kristne så ingen grunn til å feire Jesu fødsel. Det var en *synd* å feire Jesu fødsel ”som var han en kong ”farao”. Det var hans nært forestående gjenkomst som var det viktige, men det ble etter hvert klart at den lot vente på seg.

Da kristendommen steg i gradene og ble romersk statsreligion, innebar det ikke at de nye medlemmene ville oppgi gamle festtradisjoner bare fordi de hadde skiftet religion.

I en oversikt over tidligere biskoper i Roma fra 354 kan vi lese at man i 336 skal ha feiret Jesu fødsel den 25. desember – en dato man allerede feiret som Den Ubeseirede Sols fødselsdag – og allerede i 379 kritiserte St. Gregor av Nazianzus

GAMMEL JULESKIKK:

Festkonge

I den romerske julefeiringen – *Saturnaliaen* – var et av høydepunktene kåringen av en festkonge. Festkongen skulle styre festen og bestemme hvilke skåler som skulle drikkes og i hele tatt sette verden på hodet. En siste rest av dette finner vi i skikken med mandel i grøten.

JULEGUDSTJENESTE ETTER SKOLETID

Det ser ut til å være vanskelig for skolene å komme utenom en gudstjeneste før jul, men Fosslia barne-skole i Stjørdal organiserer det på en måte som gjør det mindre problematisk for livssynsminoritetene. Siste dag før ferien er det felles juleforestilling hvor femtetrinnet har ansvar for innholdet – et juleshow med nisser, sang, dikt og tekstlesning. Gudstjenesten er i samarbeid med den lokale kirke og kateket lagt til ettermiddagstid, hvor også foreldre inviteres.

– Vi spurte oss selv om skolegudstjenesten - hvor en stor gruppe elever må passes på av et fåtall voksne som gjør sitt beste for å sørge for at det er ro - er den naturlige situasjonen for elevene å oppleve høytidsstemning på. Derfor lanserte vi tanken om å gjøre det til en naturlig familiesammenkomst. Og det falt såpass heldig ut, at vi prøver igjen i år, forteller rektor Kjell Mjøsund om bakgrunnen for å gjøre det slik.

Selv om Mjøsund i første rekke gir uttrykk for at det var praktiske hensyn som lå til grunn, er det ikke uvesentlig at det gjør det enklere for de som ikke ønsker å gå.

– Alle blir invitert, og ingen trenger å søke fritak. Da går alle som har lyst til det. Det var jo en del som fryktet at det skulle bli glissent, men i fjor var kirka full. Vi fører ingen kontroll med hvem som går og ikke går, det er den enkelte families valg, sier Mjøsund.

Slik har skolen muligens klart det som ofte framstilles som umulig: nemlig å tilfredsstille både foreldre som ønsker kirkegang i skolerammen og foreldre som ikke ønsker at deres barn skal delta, men heller ikke vil at de skal stigmatiseres.

Noen dilemmaer og fritaksproblematikk oppstår likevel. Fjerdeklassingene bidrar med program og innhold på gudstjenesten, og alle øvelser til dette foregår i skoletida.

– Det er valgfritt for elevene om de vil være med eller ikke, men jeg ser at foreldre kan komme i klemma. Det er ikke så få tilfeller at barn av humanetikere velger å være med på det. Barn og foreldre kommer i krysspress, men vi prøver å ta med det i vurderinga. Derfor er det viktig at kontaktlærer har nær dialog med foreldrene, understreker Mjøsund.

Han opplever få meldinger om fritak og mener skoledialogen er bra.

– Utgangspunktet mitt som skoleleder er at det kan gjøre det lettere å ha en skole der alle føler det vel. Jeg ser med skrekk på at alle skal ha egne skoler. Jeg ønsker et mangfold i skolen, der vi jobber med respekt for hverandre og lærer om hverandres livssyn.

Mjøsund tror FN-uttalelsen vil få store følger for KRL-faget i Norge.

– Rent personlig ser jeg gjerne at vi får et litt mer nøytralt livssynsfag.

festens utskeielser: ”overdreven festing, dansing og dørpynt”. Dermed begynner det som nå er blitt en 1700-årig tradisjon av klager om at ”julen var bedre før” og at den nå trenger moralsk opprusting.

LYSFESTEN

At vi holder fest når det er som mørkest er ikke enestående for oss her i nord. Lysfester finner vi igjen også i mange andre kulturer. Kanskje er det lite annet som er så grunnleggende for menneskene som det å tenne lys når det er mørkt.

Nylig besøkte det norske kronprinsparet Thailand hvor de blant annet deltok i en thailandsk lysfestival – *Loy Krathong* – hvor mange tusen lys settes ut på vannet og seiler nedover elven ved fullmåne.

Jødene har sin *Chanuka* i desember måned, som er deres lysfest der et sentralt element er tenning av lamper eller lys til minne om lampen som brant i tempelet.

Hinduene – og sikhene – feirer lysfesten *Diwali* når vinterklimaet begynner i India. På selve festdagen

GAMMEL JULESKIKK:

Rognebærkvister

Fra gamle folkeviser kjenner vi en pynteskikk: før jul går man ut og sanker rognebærkvister med bær på som settes i vann. Etter kort tid slår de ut med grønne blader under julefeiringen.

tenner India bokstavelig talt milliarder av små oljelamper, stearinlys og elektriske lys så ingen krok er mørk.

Den fjorten dager lange feiringen av kinesisk nyttår avsluttes med en stor lanternefestival, hvor man pynter med lykter i kunstferdige utforminger.

Under muslimenes hellige fastemåned, *Ramadan*, brytes fasten når mørket kommer om kvelden, man tenner lys og spiser et godt måltid – og en del av festen er å sørge for at den som ingenting har også får et godt måltid. Denne tanken om å dele av sin overflod med de som er mindre heldig stilt er også en tradisjonell del av mørktetidsfesten som det er verdt å la leve videre.

EN HELT VANLIG JULEAVSLUTNING

Fjerdeklassingen til Hilde Breivik har alltid endt med å gå med på julegudstjenesten før jul. Det er det som er avslutningen på skoleåret. Enkelte klasser har juleavslutning med foreldrene noen uker før juleferien med blant annet sang og dikt, men avslutningen før jul er julegudstjeneste. Selvfølgelig med et alternativ for de som ikke skal gå i kirka.

– ”Det er jo ingen andre som skal, jo,” kommer han hjem og forteller. Det er bare han og så noen pakistanske elever fra andre klasser. Det er sjelden klarlagt i god tid hva innholdet i det alternative opplegget er. Det virker ikke som det akkurat har særlig prioritet.

– Jeg vil jo så gjerne si at det sikkert blir et bra opplegg, men det er jo ikke sant. Og selvfølgelig vil han heller gå i kirka sammen med vennene sine. Breivik er trygg på at hennes barn styrkes gjennom å ha foreldre og slektninger med tydelige livssynsvalg.

– Når han sitter i kirka og hører hvorfor det feires jul håper jeg han har ballast nok til å tenke ”fint, det er din jul”.

– JESUS IKKE VELKOMMEN

ARE SENDE OSEN (34), RADIOHUMORIST

– Jeg drar til søsteren min, som har masse unger. I tillegg kommer mamma og pappa, og broren min tar med seg sin unge. Da er vi tre generasjoner samlet. Først besøker vi graven til farmor, etterpå spiser og koser vi oss. Det er jeg som har ansvaret for ribba, og da blir det ikke noe billig frossenskit fra supermarkedet. Jeg er alltid julenisse for naboene og hanker inn en flaske konjakk for den jobben. I den nærmeste familien er det ingen som er henfallen til overtro. Selv om jesusskikkelsen er et flott symbol, er han ikke velkommen i jula.

ODD BØRRETZEN (77), ARTIST

– Opprinnelig, i min tidlige barndom, var julefeiringen preget av kristendom. Nå er det fred og fordragelighet som er stikkordene. Vi samler hele familien. Barnebarna knitrer og knatrer med gavepapir, mens vi voksne tar på oss pene klær og prøver å være snille mot hverandre. Høytlesing fra Bibelen var alltid en del av jula da jeg var liten. Det står jo mye fint i den boka, og det hender jeg foreslår at vi skal lese noe derfra, men da blir jeg alltid nedstemt.

Foto: NRK (Linda Eide, Are Sende Osen), Gorm Kallestad/Scanpix (Odd Børretzen), Richard Hauglin (Anders Bratholm)

ANDERS BRATHOLM (84), JUSPROFESSOR

– Jula feirer jeg, vel og merke uten noe religiøst preg. Barna preger min jul, og det setter jeg enormt pris på. På julaften er jeg hos mine barn, som igjen har egne barn. Da er vi samlet, både human-etikere og kristne, men likevel er det hygge og den gode samtale som er i sentrum. Blant tradisjonene vi har, kan jeg nevne at vi spiser kalkun, går rundt granen og gir gaver til ungene.

LINDA EIDE (35), RADIOJOURNALIST

– Jula går av stabelen på tradisjonelt vis hjemme i Voss. Vi har mange ritualer, men ingen med religiøse undertoner. Vi eter pinnekjøtt med kålrabistappe, grøt med mandel i, deler ut gaver og tar oss god tid.

FEM PÅ GATA: HVORDAN FEIRER DU JUL?

Liv Bull (56), Fredrikstad
– Jeg har sluttet å feire jul. Det var ikke Guds mening at vi skulle feire jula slik vi gjør. Det har blitt et sånt fråtseri og pengejag at jeg blir kvalm. På julaften spiser jeg en god middag og leser i Bibelen.

Lisen Christiansen (22), Vancouver, Canada
– Jul for meg betyr familie og tradisjon. Vi går i kirka på dagen, men det er den eneste gangen vi er der i året. På kvelden går vi på grava til besteforeldrene mine, så pynter vi oss og spiser en formell treretters middag med en liten likør til slutt. Etterpå er det gaver til vi sovner av utmattelse.

Mehdi Benkhira (32), Oslo
– Jeg er muslim og feirer derfor ikke jul. Jeg har verken venner eller familie her i Norge, så i jula er jeg alene og ser for det meste på tv.

Thomas Kingsrød (17), Fredrikstad
– Vi har en helt tradisjonell julefeiring: hele familien samles, vi åpner gaver, spiser ribbe og alle de greiene der. Vi er ikke troende, så noe religiøst aspekt er det ikke ved vår feiring.

Terje Sofienberg (58), Skedsmo
– Jula er ikke så stas når en er alene, men det er fint å ha fri. Jeg pleier å spise godt, tenne lys på gravlunden og kanskje ta en skitur. Den religiøse biten har jeg ikke tenkt så mye over.

NISSEN, MAFIAEN OG JULENS "EGENTLIGE" INNHOLD

KOMMENTAR:

Når det stunder mot jul og handelsstanden gjør det aldeles umulig ikke å vende tankene mot Julenissen – og mens kirkens kvinner og menn setter i gang kverna om hvor verdslig og materialistisk julen er blitt – går tankene mine uvegerlig til en krypt sør i Italia.

For noen år siden stod jeg nemlig rett over restene av Julenissen og giftet bort en gammel venn. Vi befant oss omtrent der hælen på den italienske støvelen begynner, i gamlebyen i Bari, hovedstaden i regionen Puglia. Og der, i krypten under Basilica San Nicola, en kirke bygget på 1100-tallet, ligger restene etter den tyrkiske helgenen St. Nicolaus – Julenissens "historiske" opphav.

Gamlebyen er også kjent som et kjerneområde for Sacra Corona Unita, den puglinesiske mafiaen, og historien om hvordan Julenissen havnet i Bari er strøket verdig. For å gjøre den kort: Noen stjal liket og brakte det til byen.

Jeg kan vanskelig tenke meg et bedre eksempel på tros- og tradisjonsblandingen som preger julen og julefeiringen enn dette: Beinrestene av en forlengst død helgen, blandet sammen med en skjeggete, rødkledd fyr – elsket av handelsstanden og bosatt på Nordpolen (eller muligens et sted i Finland, eller Sverige, eller, så absurd det enn høres ut, i Drøbak). For den norske versjonen, tilsett restene av en gammel forfedrekult, i form av liten gnom med lussekofte og topplue og en forkjærlighet for grøt.

Det hele stekes i et par timer, til det er gjenomstekt og svoren er sprø. Serveres med akevitt.

Dette blir i seg selv noe av en julegrøt, men da gjenstår det fortsatt å minne om at vi verden rundt finner en rekke former for midtvintersfeiring som kan føres tilbake til lenge før Josef og Maria rotet til hotellbestillingen og måtte tilbringe natten i en stall.

Et annet godt eksempel på den, unnskyld uttrykket, salige miksen som preger moderne midtvintersfeiring, er den norske betegnelsen på det hele: jul. De fleste som har tilbrakt litt tid i Human-Etisk Forbund har opplevd å bli stilt ansvarlig for begrepet Borgerlig konfirmasjon. Forbundet har, hevdes det gjerne, stjålet det fra kirken. De samme kritikerne har imidlertid ingen problemer med å omtale Jesu fødsel og tilhørende herligheter som "julens egentlige innhold".

Det er en sannhet med store modifikasjoner. Betegnelsen jul var i bruk lenge før salige Olav brakte Kvitekrist hit til lands på spissen av et sverd. Og når sant skal sies minner julens "egentlige" innhold, hvis vi med det mener julen slik mange i gamle dager later til å ha feiret den (hvis de hadde råd), langt mer om de deler av julefeiringen man fra en rekke hold er så opptatt av å kritisere: fest, fyll og fråtsing.

Julen er en viktig høytid, kanskje den viktigste, i årets gang og nasjonens liv. Da er det ikke rart mange ønsker seg eiendomsretten til den. Jeg har full forståelse for at kristen-Norge prøver seg, men sannheten er at de slett ikke har copyright på hvordan den riktige julen skal feires. Det er det ingen andre som har heller, men jeg blir stadig like overrasket over hvor mange

Julenissen er, som jula selv, et kulturelt blandingsprodukt.

Illustrasjonsfoto.

Jeg kan vanskelig tenke meg et bedre eksempel på tros- og tradisjonsblandingen som preger julen og julefeiringen enn dette: Beinrestene av en forlengst død helgen, blandet sammen med en skjeggete, rødkledd fyr.

som er overbevist om at det finnes en fasit.

Men hvis du gjerne vil feire på "den riktige" måten, har jeg et forslag: Kobl fra strømmen, så det blir skikkelig kaldt. Spis havregrøt. Og gi hverandre et par billige raggsokker fra Rimi. Det blir relativt tradisjonelt, i den forstand at mange av våre forfedre var nødt til å ta til takke med noe lignende.

Hvis jeg husker det skal jeg tenke på deg, der jeg sitter og gumler ribbe og pinnekjøtt, drikker øl og akevitt og stirrer forventningsfullt bort på julepresangene. Men jeg lover ikke noe.

Arnfinn Pettersen

Serieskaperen Lars Lauvik liker å tegne viltre dyrefigurer. Sammen med Gud som tilbakelent pensjonist, Terje Søviknes som sjef i Helvete og Kjell Magne Bondevik som svanger.

Av Morten Harper
Tegning: Lars Lauvik

VESTLANDSFANDEN

– Det er *Verdens dyr* som er min bibel, sier Lars Lauvik og tar frem et av de fjorten bindene som fyller bokhyllen på tegnerommet hans.

– Før pleide jeg alltid å starte dagen med å tegne et dyr fra disse bøkene. Det var en fin måte å lære på.

Dyreinteressen har medført bikje og to katter på stuegulvet og et ganske så særegent menasjeri på tegnebrettet. Lauviks humorserie *EON* trykkes fast i det populære bladet *Pondus*, og den er samlet i fire album. I år kommer det for første gang et eget julehefte med serien.

Lauviks absurde humor gjør *EON* til en av de mest markante norske tegneseriene. Tenk deg en krysning av Monty Python og Thorbjørn Egner. Når man ser de søte dyrene, er det lett å tro at stripene er for barna. Det er de ikke. Flesteparten av referansene må man være godt oppe i tenårene for å få med seg. Innimellom er dyrefigurene karikaturer av menneskers usikkerhet og forfengeligheit, men som oftest er de pussige klovner.

Det er likevel verken den kompleksfylte maurslukeren Tetra eller den iltre røyskatten Freddy som gjør *EON* spesielt interessant for *Fri tanke*. En tredje sentral figur i serien er selveste Gud, her i pensjonert og ytterst tilbakelent utgave. Lauviks Gud spiller bort pengene på travbanen, han prøver seg både som rapper og boybandmedlem, og han stiller villig opp på pokerkveld med gutta (Tetra og Satan).

LUKET UT GUD

Denne litt lettvinde omgangen med

den teologiske storheten har ført til reaksjoner. Både fra lesere og redaktører. Lokalavisen *Vestnytt*, som trykker *EON* fast, luket lenge vekk alle stripene hvor Gud var med.

– De var vel redd for reaksjoner fra kirkehøvdingene her på Vestlandet, konstaterer Lauvik. Han skjønner likevel ikke oppstusset rundt serien.

– Det er ingen hemmelighet at jeg ikke er kristen, men jeg respekterer de kristne. Folk som derimot tar sprø humor som dette seriøst, de klarer ikke jeg å ta på alvor.

– Figuren var ikke ment som noen provokasjon. Jeg satte meg ikke ned og mumlet ”he he, nå skal de på bedehuset få”. Det bare slo meg at en pensjonert Gud var en figur jeg kunne lage mange slags vitser med. I *EON* har jeg prøvd å sette sammen et figurgalleri med store motsetninger, slik at jeg ikke går tom for situasjoner.

Lauvik mener Gud er den mest oppegående og normale blant figurene i serien.

– Han er seriens *Pondus* eller Seinfeld; den mer avslappede som observerer de andres galskap.

FRA FISK TIL TUSJ

Lars Lauvik slo gjennom som serie-tegner da han vant Bergens Tidendes tegneseriekonkurranse i 1996 med *Wildlife*. Før det hadde han laget noen korte parodiserier av *Asterix* og *Lucky Luke* for bladet *Pyton Spesial*. Etter konkurransetriumfen fikk *Wildlife* plass i serieheftet *Ernie*. På tegneseriefestivalen Raptus fikk Lauvik i 1998 Bergen kommunes de-

butantpris, som årets beste nykommer. Samme år debuterte *EON* som gjesteserie i Dagbladet.

Seriesuksessene har gjort det mulig for sotraværingen Lauvik å si opp jobben på det lokale fiskemottaket for å tegne på heltid. I alle fall så lenge han også lager en god del illus-

– Jeg satte meg ikke ned og mumlet ”he he, nå skal de på bedehuset få”. Det bare slo meg at en pensjonert Gud var en figur jeg kunne lage mange slags vitser med.

trasjoner for aviser og magasiner ved siden av tegneseriene.

En kollega har antydnet at Lauviks erfaring som bløgger på fiskemottak (den som skjærer fisken så blodet renner av, red.anm.) har hatt mye å si for de vanvittige stripene hans. Lauvik selv mener jobben preget ham på en annen måte:

– Jeg arbeidet ett år som bløgger og syv år på kjølelager. Jobben var kjedelig, og all dødtiden i et rom med fire graders temperatur ga meg mange ideer.

Omtrent samtidig med at han sa opp fiskejobben, kjøpte Lauvik nytt hus.

– Du kan vel si at jeg satte kniven på egen strupe. Nå måtte jeg av hensyn til hele familien lage tegneserier vi kunne leve av.

31 år gamle Lauvik bor fortsatt på Ågotnæs, en halvtimes kjøretur

ut mot kysten fra Bergen. Foruten de tre dyrene, består familien også av samboer og en datter på to år.

– Jeg er takknemlig for at jeg arbeider hjemme og i stor grad er min egen sjef, slik at jeg kan være mye sammen med datteren min de første årene. Penger er tross alt ikke det viktigste, man må ha tid til å løpe rundt i huset og leke fly også. Dessuten er det en kime til inspirasjon å ha en slik pøbel løpende rundt seg.

Da vi intervjuer Lauvik, holder han på å gjøre ferdig det første juleheftet med *EON*, som utgis i november. Selv med en faretruende nær deadline savner han ikke de rolige dagene på lageret.

– Fire grader, jeg trenger vel ikke si mer.

SENSURERTE STRIPER

EON er en fritt fabulerende serie. Det er ikke nødvendigvis selve sluttpoenget som er det viktige for Lauvik. Humoren ligger mer i fraser og tenkemåter i dialogen, pussige figurer eller ganske enkelt det absurde universet. For å få utbytte av humoren, må man bli fortrolig med at Lauvik kjapt veksler mellom det gravalvorlige, plumpt useriøse og direkte absurde.

– For å være litt fin på det, så er vel vår eksistens, det utenomjordiske og de store filosofiske spørsmålene mine favoritttema, forteller Lauvik.

Han synes det er vanskelig å plas- sere sitt eget livssyn. Han er ikke kristen, men har ikke ”somlet seg til” å melde seg ut av Statskirken.

– Den nærmeste merkelappen er

vel ateist eller kanskje hedning. Jeg har aldri klart å kjøpe historien om denne skjeggete fyren som vimset rundt og gjorde vin av vann.

Lauviks mest direkte religions-satire er en sekvens hvor Tetra etablerer seg som "solgud". Han tar opp kampen med Statskirken i jakten på tilhengere og statsstøtte.

Flere ganger har *Pondus*-redaktøren silt vekk de heftigste stripene. Jesus som skaller Røyskatten Freddy og Rosemarie Köhn som ghostbuster er blant begivenhetene som ikke fikk komme på trykk.

– Tidligere redaktør Tormod Løkling forklarte at bladet også har lesere på innerste Vestland. Men det var synd, for jeg hadde det skikkelig gøy da jeg laget stripene, ler Lauvik.

Til glede for fansen la han de sensurerte stripene ut på sin egen nettside (www.lauvik.biz). I en av sekvensene er Tetra og Freddy pålagt å vaske bedehuset. De skumper selvsagt borti et Jesus-krusifiks og strever voldsomt med å sette kroppsdelen på plass.

Stripene ble ivrig debattert på diskusjonssiden "Tegneserieforum" (www.forum.pondus.net/). Noen mente det var fryktelig av Lauvik å ødelegge en statue av Jesus; hadde du likt hvis noen knuste en statue av bestemoren din? Andre påpekte at det var viktig å skille mellom romstering med personen Jesus og en statue. Atter andre mente at den eneste blasfemien i dette tilfellet var å sensurere Lauvik.

BONDEVIK OG SØVIKNES

Kjell Magne Bondevik, Terje

Søviknes, Dorthe Skappel og Kjell Inge Røkke er noen av de personene Lauvik har hatt med i *EON*. Mest fornøyd er Lauvik med karikeringen av Bondevik.

– Jeg har vel et hat/elsk-forhold til ham. Samtidig som jeg er sterkt uenig i mye han står for, er han gøy å tegne. Han ser jo ut som en playmobilfigur.

Den mest beryktede sekvensen i *EON* er da Bondevik ble gravid. Lauvik ville teste hva leserne syntet om hovedpersonen Tetra. Han tok livet av figuren og sendte ham til himmels. I samme sekvens ble Bondevik på mystisk vis gravid. Lauvik laget 50 stripene uten Tetra, og

– For å være litt fin på det, er vel vår eksistens, det utenomjordiske og de store filosofiske spørsmålene mine favoritttemaer.

fikk tilbakemeldinger som bekreftet at leserne var like glad i maursluket som han selv. Dermed kom Tetra tilbake, og Bondeviks svangerskap var over. Bondevik omkommer til og med i fødselen, ut av magen spretter det et alienaktig vesen. Timingen for stripene var ikke optimal. Lauvik tegnet dem to måneder før Bondevik ble sykmeldt, og sekvensen ble derfor utsatt en stund før den kom på trykk.

Til *EON*-albumene lager Lauvik også nye, lengre historier. Albumet "Nedturen fortsetter" skildrer en rundtur i helvete med Terje Søviknes

som vertskap og en egen Dorthe Skappel-avdeling.

Under overskriften "Harselerer med kristendommen" fikk Lauvik refs av en av Bergensavisens lesere i spalten Summetonen 14. juni i fjor: "Hva er det egentlig serietegneren Lars Lauvik har imot kristendommen, Gud og Kjell Magne Bondevik?" spør innsenderen, som kaller seg "en leser på Landås", og utdyper: "Denne sotrastrilen driver gjøn med troen til folk, og det synes jeg han bør holde seg for god til. Det blir ikke god humor av slikt, heller."

Lauvik svarte med å fastslå at det ikke var hans mening å provosere: "EON er egentlig ganske uskyldig moro, og jeg synes jeg trekker det hele så langt ut i absurditeten at jeg har mitt på det tørre. Men det er klart at jeg prøver å speile samfunnet også, og som svoren ateist synes jeg kristendommen er et morsomt fenomen. Og når det gjelder Bondevik er det politikken, ikke personen, jeg tar for meg."

Har så Lauvik tenkt å utvide seriens mytologiske persongalleri, hva med å la Allah få plass i rutene?

– Det er en artig tanke, men jeg føler at jeg ikke kan nok om islam til å gjøre det. Dessuten har vel mange hendelser den siste tiden vist at det gjerne er farlig å legge seg for mye ut med muslimene, fleiper Lauvik.

NATURLIG ABSURD

Selv om *EON* er blitt en populær serie, trykkes den ikke fast i noen dagsavis. Bladet *Pondus* har en produksjonstid på to måneder.

– Derfor blir satiren som regel

nokså generell, forklarer Lauvik.

– Men jeg har virkelig lyst til å kunne være mer oppe i de dagsaktuelle hendelsene og får ofte ideer som det ikke er noen vits i å lage stripene av fordi de kommer for sent på trykk.

Han har brukt seg selv også i noen stripene, men det er sjelden Lauvik lar en bestemt figur uttrykke meningene sine.

– Mitt talerør er vel egentlig hele serien, men jeg vil ikke at den skal være misjonerende for mine synspunkter. Jeg laget noen veldig direkte stripene mot de som vil uttrykke ulven, det er en debatt som engasjerer meg sterkt. Som regel synes jeg at jeg trekker situasjonene så langt at stripene bikker forbi satire og over i mer absurd humor.

Absurde innfall kommer lett for Lauvik. Han liker aller best den delen av tegneseriejobben som består i å få frem ideene. Akkurat hva som inspirerer ham er vanskeligere å peke på.

– Med stripene hvor jeg smeller statsministeren på tjukken, ville det vel være direkte skremmende å si at mye av ideene stammer fra familien. Men stripene blir selvsagt preget av det som skjer rundt meg, for eksempel handlet en del stripene om fødsel mens samboeren min var gravid. Ellers er det utrolig hva som kan dukke opp av tanker når man står over en skitten bleie klokken fire om natten.

NYTT HUMANISTISK BIOETIKKSENTER: VIL NYANSERE DEBATTEN

APPIGNANISTIFTELSEN

Appignanistiftelsen ble opprettet i 2001 av den engasjerte, amerikanske humanist og ateist Louis Appignani og formålet er å gi støtte til verdslige initiativ med fokus på framtidsrettede menneskelige mål. Appignani har beskrevet humanisme, vitenskap og framtidsoptimisme som sin hellige treenighet.

IHEU-Appignanisenteret for bioetikk i New York er i etableringsfasen. Senterets nyansatte direktør, Ana Lita, vil bringe humanistperspektivet inn i en debatt som i stor grad domineres av religiøse aktører.

Med støtte fra Appignanistiftelsen etablerer IHEU – den internasjonale humanistunionen – nå et senter for bioetikk i New York.

– Bioetikkområdet trenger helt klart input fra det rasjonalistiske, humanistiske etiske perspektivet. Det som skjer innen bioetikk i dag kan avgjøre hvilken retning menneskeheten tar de neste hundre årene, sier den nyansatte direktøren, som har en doktorgrad i filosofi med vekt på anvendt filosofi og etikk. I tillegg har hun undervist i etikk i helsevesenet, medisinsk etikk og næringslivsetikk.

I første omgang vil senteret sette ned et rådgivende kollegium (advisory board) med eksperter i bioetikk og jus og samtidig bygge nettverk med andre nasjonale og internasjonale bioetikk-institusjoner. Siden senteret er underlagt IHEU, vil det også rådggi IHEU vedrørende politiske uttalelser og lovforslag om bioetiske spørsmål. På den måten skal senteret også være en ressurs for alle IHEUs medlemsorganisasjoner.

Under Ana Litas ledelse vil senteret primært ha fokus på å øke kunnskapen og bevisstheten omkring bioetiske spørsmål – særlig de som vil komme på dagsordenen i FN – og på å utvikle og gjennomføre et

internasjonalt program for å påvirke beslutninger i FN-systemet.

BLI ANERKJENT

Lita fremhever det som særlig viktig at senteret kan gi andre perspektiv i den debatten som allerede foregår om stamcelleforskning, kloning, eutanasi, genmanipulert mat, spredning av HIV/AIDS og reproduktive rettigheter og familieplanlegging.

– Dette er spørsmål som blir diskutert i offentligheten i dag – med varierende grad av åpenhet

Direktør for IHEU-Appignani senteret for bioetikk, Ana Lita.

og kompetanse. Se bare på hvordan terapeutisk kloning og bruk av genmanipulert mat blir diskutert i dag. Vårt arbeid vil også kunne være med å motvirke forenklede reaksjoner på stadig mer komplekse bio-vitenskapelige spørsmål, sier Lita.

Hun ser for seg at senteret i første omgang må skape et rom for menneskeorientert refleksjon omkring disse problemstillingene og på lengre sikt utvikle seg til et viktig og internasjonalt anerkjent humanistsenter.

IHEU har rådgivende status i FN og Europarådet samt rett til å delta på UNESCO-konferanser. Bioetiske spørsmål er brennhete i FN i dag. Nylig utsatte FNs justiskomite for andre gang avstemningen om forbud mot kloning. Frontene står steilt mellom de landene som ønsker et totalforbud mot kloning og de som ønsker et begrenset forbud som gjør unntak for terapeutisk kloning. Norge var i siste runde med blant totalforbud-tilhengerne. Saken kommer opp igjen i 2005.

Med bioetikksenteret vil forhåpentligvis den rasjonelle, menneskeorienterte debatten styrkes i FN.

– Det er viktig å få til dette, ellers kan vi risikere at den religiøse virkelighetsforståelsen blir førende, understreker Lita.

Lita ser farene ved økende innflytelse fra autoritær og skrifttro religion, men også en ”nyromantisk” orientering truer, hvor etter hennes mening vitenskap og teknologi blir

NORDMENN MER POSITIVE TIL BIOTEKNOLOGI

Mer enn halvparten av den norske befolkningen er nå positiv til bioteknologi og genteknologi ifølge rapporten Nordmenns forhold til forskning og teknologi 2004.

Mens det i 1999 var 43 prosent som mente at utviklingen innen bioteknologi og genteknologi ville forbedre måten vi lever å den eneste 20 årene, mener 55 prosent dette i år. I 1999 mente 33 prosent av befolkningen at bioteknologi og genteknologi ville gjøre tingene verre. I 2004 er det bare 23 prosent som mener det samme.

Kilde: www.forskning.no

sett på som angrep på naturens renhet. I tillegg fremhever hun også de store selskapene utenfor demokratisk kontroll som en utfordring.

– Bioteknologi er avhengig av den store kreative kraften i markedøkonomien, men nå ser vi at tilgang på helsetilbud og kontroll over nødvendig data til samfunnets beste kontrolleres av multinasjonale konglomerat som ikke er klart begrenset av noen internasjonale normer.

Babu Gogineni

SHIRIN EBADI: HAR LIKEVEL HÅP FOR IRAN

Situasjonen for menneskerettighetsforkjempere i Iran er ikke blitt vesentlig bedre siden Shirin Ebadi mottok fredsprisen i fjor.

Tekst og foto: Parisa Radpey

– Hver dag diskrimineres mennesker på bakgrunn av kjønn og religion i Iran, sier vinner av Nobels fredspris 2003, Shirin Ebadi. Også barn forskjellsbehandles – jenter straffes etter voksne regler fra ni års alder, gutter fra de er 15. I august ble en 16-årig jente hengt offentlig for å ha hatt sex utenfor ekteskap.

Den iranske muslimen og menneskerettighetsforkjemperen Ebadi var i høst tilbake i Norge. Fri tanke snakket med henne om menneskerettigheter i Iran, og det er dystert når hun oppsummerer situasjonen for det frie ord i dag:

– I løpet av de to siste årene er 90 aviser blitt stengt. Journalister, forfattere og oversettere fyller fengslene. Mange av Irans fremste journalister sitter for tiden i fengsel. Tre av dem har levd i uvisshet i mer enn et år nå, sier hun.

57-årige Ebadi var den første kvinnelige dommer i iransk historie. Hun kommer fra en akademisk muslimsk familie og har ofte fremhevet hvordan hennes muslimske tro gir henne styrke. Etter revolusjonen og Ayatollah Khomeinis maktovertakelse i 1979 ble Ebadi som kvinne tvunget til å si opp sin stilling som dommer.

Fram til 1979 var Iran et sekulært om enn totalitært samfunn med nære bånd til Vesten. Etter revolusjonen ble Iran forvandlet til religiøs stat med Vesten som fiende. Etter voksende misnøye med sjahen av Irans totalitære regime utover 70-tallet ble regimekritikeren Ayatollah Khomeini ønsket velkommen tilbake fra eksil av store folkemasser i februar 1979. Snart hadde han overtatt makten, proklamert Den islamske republikken og utpekt seg selv som høyeste åndelige leder på livstid.

Khomeini innførte nye regler: Den strenge islamske kleskoden (hijab) ble påbudt for kvinner i tillegg til at menn måtte kle seg ”anstendig”. Barberte menn ble ansett som sympatisører med Vesten, sminke ble ikke tolerert, og musikk og alkohol ble betraktet som djevelens verk og totalforbudt. Kvinnene mistet mange rettigheter de tross alt hadde hatt under sjahen, og ytringsfriheten forble nesten like innskrenket som før. All opposisjon mot islam og det religiøse styresettet ble møtt med harde straffer. Etter en viss oppmykning på nittitallet har det de siste årene vært alvorlige tilbakeslag.

Det er heller ikke bare de politisk engasjerte aktivistene som daglig får merke myndighetenes vrede. Også advokatene blir rammet, og dette

Fredsprisvinner Shirin Ebadi opptrer barhodet under besøket i Norge, noe som er ulovlig i Iran.

fører til at mange ikke tør forsvare aktivister av frykt for represalier.

– Forhør blir gjennomført uten advokater tilstede. Først når saken kommer for retten får de oppnevnt advokat. Det å legge press på de tiltalte for å få dem til å innrømme saken mot seg selv, er en del av forhørsstrategien. Mange gir etter for presset. Andre dør fordi de motstår det.

FIKK VEDTATT LOV

For drøyt tre år siden startet Ebadi sammen med advokatkolleger organisasjonen ”Association For Human Defenders”. Foreningen bistår berørte og deres familier med gratis advokat, i tillegg til å samle informasjon om menneskerettighetssituasjonen i Iran. Til tross for gjentatte forsøk på å få registrere seg hos myndighetene har de ennå ikke lyktes, mens iranske NGO’er – ikke-statlige organisasjoner – opprettet av regimet deltar i internasjonale sammenhenger.

– Til tross for myndighetenes for-

søk på å kvele ytringsfriheten øker tallet på menneskerettighetsforkjempere i Iran. Når noen ble kastet i fengsel for 24 år siden, var det ingen som fikk høre om det. Men i dag får alle vite om det, sier Ebadi og understreker betydningen av nettverk og samarbeid.

Vil du si at fredsprisen har ført til vesentlige forandringer?

– Etter mottakelsen av prisen ble jeg møtt av en stor gruppe kvinner på flyplassen. Gjennom oppmøtet markerte de sin misnøye med kvinners manglende rettigheter. Dette skremte vettet av myndighetene og førte til at ”Hezaret”-loven endelig ble vedtatt, forteller Ebadi.

Etter den islamske revolusjonen kom loven som automatisk fratok skilte kvinner foreldreansvaret etter at barnet fylte sju år. I mange år har forsøk på å forandre loven vært forgjeves. Fredsprisen satte fart i saken. I dag beholder mor foreldreansvaret fram til 7-års-alderen. Deretter må saken opp for retten til

ny vurdering, hvor barnets ve og vel skal vektlegges. Lovendringen kom som et resultat av Fredsprisen, men verken arbeidsmengden eller kampen for rettferdighet er blitt lettere for Ebadi, som også er opptatt av forhold utenfor Iran:

– Etter 11. september er menneskerettighetssituasjonen generelt i verden blitt forverret. Muslimer diskrimineres i store deler av verden, islam oppfattes synonymt med terrorisme, og mange har advart mot islam som en ”farlig” religion. Ebadi mener det er feil å si at islam er uforenelig med demokrati.

– Det er myndighetene som gjemmer seg bak islam, sier Ebadi.

– Har du håp for Iran?

– Hvorfor skulle jeg ikke ha det? Jeg er optimist og er nødt til å være en optimist. En pessimist kan ikke gjøre jobben min. Har du møtt noen som stiller til kamp med nederlag som innstilling?

Verv en venn

Kjenner du noen som vil bli medlem?

Vi vet at mange tusen sympatiserer med Human-Etisk Forbund, vårt arbeid og vårt livssyn selv om de ikke er medlemmer.

Mange av dem er din familie, dine naboer, venner, bekjente eller kolleger.

Vi trenger mennesker som støtter det arbeidet vi gjør – og den beste støtten Human-Etisk Forbund kan få er medlemskap.

Hva gjør Human-Etisk Forbund for sine medlemmer?

- Tilbyr humanistiske seremonier: Borgerlig navnefest, Borgerlig konfirmasjon, Humanistisk vigsel/partnerskap, Borgerlig gravferd
- Arbeider for livssynslikestilling i samfunnet, skoler og barnehager – endring av § 2 i Grunnloven
- Arbeider for å skille kirke og stat
- Arbeider for å fjerne kristne formålsparagrafer i offentlig virksomhet
- Gir medlemmene et forum for humanistisk livssyn
- Fremmer grunnleggende menneskerettigheter
- Arbeider for retten til fullt fritak fra KRL-faget i skolen

Forbundet jobber også med:

- Opplysning om humanisme og livssynsrelaterte spørsmål
- Internasjonale spørsmål – Human-Etisk Forbund er tilsluttet den internasjonale humanistbevegelsen
- Humanitært arbeid – først og fremst gjennom HAMU (Humanistisk Aksjon for Menneskerettigheter i U-land) og Frihetsaksjonen

Mer informasjon om forbundets virksomhet – og skjema for utmelding av Statskirken samt elektronisk innmeldingskjema i Human-Etisk Forbund finner du på:

www.human.no

Hjelp oss å skaffe medlemmer – gi en innmeldingsblankett til en du kjenner

Human-Etisk Forbund

- ☐ Jeg ønsker nærmere opplysninger om Human-Etisk Forbund
- ☐ Jeg melder meg herved inn i Human-Etisk Forbund
- ☐ Jeg er ikke medlem av Statskirken eller annet trossamfunn
- ☐ Jeg ønsker skjema for utmelding av Statskirken

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Stilling/yrke:

Dato: Fødselsdato:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
vil betale
porto.

Svarsending

Avtale nr.: 171 113/002

Human-Etisk Forbund

Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

INNENDINGER MOT HUMANISMEN

Det eksisterer mange fordommer og vrangforestillinger om det humanistiske livssyn. Mange opplever dette i diskusjoner. Hvordan møte disse innvendingene på en enkel og forståelig måte? I spalten «Innvendinger mot humanismen» vil vi imøtegå de vanligste og noen mindre vanlige innvendinger mot livssynshumanismen og gi deg argumenter du kan bruke. Er det innvendinger mot humanismen – eller Human-Etisk Forbund – du synes vi burde ta for oss? Send epost til: fri.tanke@human.no

Det nære forholdet mellom barn og foreldre er nødvendig for utviklingen av etikk og moral.

PÅSTAND:

En etikk som ikke er forankret i Gud ender i moralsk relativisme. Uten Gud, ingen fast moral”

HUMANISTISK SVAR:

Nyere forskning viser at moralen har et rent menneskelig, dennesidig utspring i det følelsesmessige, i det emosjonelle og mellommenneskelige. Gjensidig innlevelse og medfølelse er evner som er nødvendige for å kunne reagere til fordel for andre menneskers velferd, for å kunne hjelpe lidelse og nød.

Psykologien – spesielt barnepsykologien – viser tydelig hvordan forholdene i oppvekstmiljøet må være for at disse evnene skal utvikle seg best mulig. Det dreier seg primært om den nære og tilitsoppbyggende jeg-du-relasjonen i forholdet mellom foresatte og barn. Moralens utspring er i de nære omsorgsopplevelser. Andre samfunnsvitenskaper som sosiologi, sosialantropologi og kriminologi viser hvordan en del samfunnsmessige rammebetingelser må være oppfylt for at solidaritet og hensynsfullhet skal være framtreddende i sosiale miljøer. Zoologien viser at gjensidig omsorgsfull atferd hos høyerestående dyrearter ikke bare hører mennesket til.

Vi har altså omfattende kunnskaper om moralens menneskelige utspring og hvordan vi kan bygge opp menneskelige relasjoner og sosiale fellesskap som gjør at god etikk og moral blir dominerende.

Sammen med psykiateren Gabriel Langfeldt samlet Human-Etisk Forbunds grunnlegger Kristian Horn en omfattende samling av forskjellige kulturers formuleringer av den såkalt *gyldne regel*, eller gjensidighetsprinsippet: *Du skal gjøre mot andre slik du vil andre skal gjøre mot deg*. De viste at den var allmennmenneskelig og universell og at den kommer til uttrykk i forskjellige kulturer over hele verden og langt tilbake i tiden. Gjensidighetsprinsippet synes altså å være et etisk grunnprinsipp som er forankret i menneskets natur som samfunnsvesen.

Den katolske etikkprofessoren Hans Küng har i våre dager arbeidet for å utvikle en global etikk alle kan enes om. Han identifiserer fire moralske bud som eksisterer i ethvert samfunn, enhver kultur og enhver religion: 1. Du skal ikke drepe. 2.

Du skal ikke stjele. 3. Du skal ikke lyve. 4. Du skal ikke drive hor (altså ha et ansvarsfullt og respektfullt seksualliv). Dette tyder også på en allmennmenneskelig og overkulturell forankring av de etiske idealer i den menneskelige psyke og sosiale bevissthet.

I tillegg til dens emosjonelle forankring, må man også understreke etikkens intellektuelle og rasjonelle komponenter. Særlig er disse knyttet til resonnementer om hva som er rettferdige fordelinger av knappe goder og byrdefulle oppgaver i et samfunn. I slike fordelingsdilemmaer må man av og til sette følelsene for hvert enkelt menneskes helt spesielle situasjon til side for å fordele knappe goder rettferdig. I helsevesenet opptrer stadig slike avveinings-situasjoner. Men det er også rimelig å snakke om etisk selvinnsynende intuisjon av mer intellektuell og filosofisk karakter. Filosofen Immanuel Kants såkalte kategoriske imperativ lyder slik: *Du skal alltid handle slik at du skal kunne ville at prinsippet for din handling skal kunne gjøres til en*

allmenn lov for alle i samme situasjon. Du skal aldri behandle et medmenneske som bare et middel, men som et mål i seg selv. Etisk reflekterende personer opplever intuitivt at dette er et selvinnsynende etisk prinsipp.

I den moderne konsensusetikken er grunntanken at hvis mennesker fra ulike bakgrunner kommer sammen og i fellesskap diskuterer etiske problemstillinger, vil de i det lange løp naturlig oppnå enighet om det meste og mest grunnleggende. Årsaken til dette er de allmennmenneskelige anlegg av emosjonell og intellektuell karakter som vi her har nevnt. Det er betydelig empirisk belegg for å hevde at dette er mulig.

At moral og etikk er avhengig av en guddommelig instans som kilde og opprettholder, er derfor ikke i tråd med moderne vitenskap eller moralfilosofi.

Svaret er skrevet av Kjartan Selnes og Terje Emberland, rådgivere i Human-Etisk Forbund

MOHINDER KLIPPER IKKE HÅRET

Det hender noen slenger ukvemsord etter Mohinder Kaur Malhi, men når de hører at hun er sikh fra India, blir tonen en annen og mer interessert. Ofte er alt de vet at sikher ikke klipper håret.

Ti kvinner med forskjellig livssynsbakgrunn har over to år møttes jevnlig til samtaler om religion og livssyn og hverdagsliv. Alle har en livshistorie hvor religion eller livssyn har hatt betydning. Humanetiker og tidligere redaktør av Fri tanke, Barbro Sveen, er selv deltager i gruppa og har møtt kvinnene til samtaler om deres liv og forståelse av egen religion. Tidligere har vi møtt en jøde og en kveker.

Tekst og foto: Barbro Sveen

Mohinder Kaur Malhi opplevde Norge som et lite trivelig sted da hun kom til Oslo i 1988. Hun forlot en verden med mye sol og varme, sterke farger, sterke følelser, mange venner og slektninger og kom til et sted hvor ingen ønsket henne velkommen.

– Det var ikke lett å komme hit. Jeg kom fra et miljø der alle kjente alle og der naboer slo av en prat om man møtte hverandre. Her ble jeg ensom. Jeg kjente ingen foruten min nærmeste familie. De fleste naboene hilste ikke på meg engang.

Mohinder reiste fra Punjab i India på grunn av den urolige situasjonen den gang, men hun vil ikke kalle seg flyktning. Hun kaller seg innvandrer. Etter hvert fikk hun rot-feste og venner. Hun har nå jobbet som barnepleier på Rikshospitalet i snart ni år og trives med det. Før det jobbet hun i barnehage.

LIKESTILLING

Mohinder Kaur Mahli er en av drøyt 3000 sikher i Norge, og sikhismen

er et livssyn mindre kjent her enn islam og hinduisme. Sikhismen er et forholdsvis nytt livssyn med tyngdepunkt i den nord-indiske provinsen Punjab. Når Mohinder forteller om sin religion forklarer hun at den delvis oppsto som en reaksjon på blant annet kastevesen, urettferdighet og maktmisbruk i religionens navn innenfor hinduistisk og islamsk kultur. Det var også en reaksjon mot tomme ritualer og maktsykt prestevalde. Guru Nanak Devji (1469-1529) skapte grunnlaget. Etter ham har ni etterfølgende guruer finpusset på livssynet. Etter 1709 har det ikke vært flere menneskelige guruer, men i dag har Sri Guru Granth Sahib – sikhenes hellige skrifter – guruautoritet.

– Kan du fortelle hvordan det er å være kvinne og sikh?

– Innenfor sikhreligionen gjelder de samme regler for både menn og kvinner, forteller Mohinder. – Likestilling mellom kjønnene er en av grunnpilarene. Vi oppmuntrer både våre sønner og våre døtre til å skaffe seg en utdanning og få et yrke. For eksempel håper min datter, Amandeep, å kunne studere til lege. Vi er stolte av jenter og kvinner som klarer seg bra. Og mennene er like stolte som kvinnene, sier hun og legger til: – Jeg har selv merket dette. Du forstår, jeg er en av to kvinner i styret for Gurduara Sri Nanak Dev Ji, vår menighet på Alnabru i Oslo. Der møter jeg bare støtte og oppmuntring og ofte vil de gjerne ha meg med som frontperson.

For selv om Mohinder har mange interesser – blant annet bruker hun mye tid i hagen og liker å lese – har fritiden de siste par årene gått med til arbeid i sikh-menigheten. Styremedlemmer må stille opp når det trengs.

GIFTERMÅL

– Hva sier du om din sønn eller datter kommer hjem og vil gifte seg med en ikke-sikh?

– Jeg ville nok helst at de giftet seg med en sikh – men det er barna selv som bestemmer. Det hender at noen av våre ungdommer har med seg sin norske ektefelle til templet og det går bra. Men det blir færre pro-

– Vi har ikke barnedåp. Dåp er en handling som en voksen bestemmer seg for når han eller hun føler seg moden.

blemer om man gifter seg innenfor egen kultur.

– Betyr dette at dere henter ektefeller fra hjemlandet?

– Vi har sett at det heller ikke er noen god løsning. Jeg ønsker at mine barn finner seg noen her i Norge. Problemet er bare at vi ikke er så mange sikher her. Noen drar til England, Canada eller USA for å finne ektefelle. Da blir ikke kultur-

forskjellene så store som mellom indiske og norske sikher.

Ekteskapet står sterkt og blir sett på som en forening mellom to sjeler. Det er et ideal at paret ikke har debutert seksuelt før de gifter seg, og barneekteskap blir ikke godtatt.

– Hva skjer om noen bryter idealet om å være urørt før ekteskapet og for eksempel inngår samboerskap?

– Troen er i stor grad et privat forhold mellom den enkelte og guden. Synd og straff står ikke særlig sentralt hos. Vår oppfatning er at den enkeltes gjerninger får konsekvenser for den enkelte. Det er ikke andres oppgave å dømme og fordømme. Om noen ikke klarer å følge reglene, sier vi at den personen ikke har oppnådd nok styrke eller modenhet, men at det sikkert kommer.

– Tillater sikhismen skilsmisser?

– Vi tar ikke lett på skilsmisser, og vi oppmuntrer ektefellene til å prøve å løse sine problemer. Men det går ikke alltid. Kommer en skilt kvinne til templet og ber om hjelp, gjør vi hva vi kan for å støtte henne både følelsesmessig og materielt.

Det gyldne tempel i Amritsar (India), sikhenes helligste sted.

Foto: Gurcharanjit Singh Lamba

På spørsmål om homofili forklarer Mohinder at når sikhene skal ta et religiøst standpunkt til en sak, baserer man seg på læren i de hellige skrifter. De sier ingenting om homofili. Den eneste ekteskapsform som nevnes er ekteskap mellom mann og kvinne. Derfor anser sikher homofili som irrelevant for dem, forteller Mohinder. – Man kan gå ut fra den generelle moral, og da vil sikhene ta avstand fra homofili. Det betyr ikke at sikher har et dårlig forhold til homofile eller ”straffer” dem, men at den enkelte tar avstand fra det.

VEGETARIANERE

Mohinder Kaur Malhi bor på Ekeberg sammen med mann og to barn. Alle bidrar når familien lager indisk mat. På benken i kjøkkenet står en stor krukke med hjemmela-

– Likestilling mellom kjønnene er en av grunnpilarene. Vi oppmuntrer både våre sønner og våre døtre til å skaffe seg en utdanning og få et yrke.

get curry. De spiser ikke kjøtt og fisk, men bruker meieriprodukter. Mange sikher er vegetarianere. Religionen oppfordrer til at man skal spise sunt og ikke overspise. Hva som er sunt endres med økte kunnskaper, og derfor kan også matvaner forandres i tråd med dette.

– Vi har ingen spesielle matforskrifter, forklarer Mohinder. – Det er i stor grad opp til den enkelte om man vil spise kjøtt eller ikke, men kjøttet må ikke være halal – det vil si

rituelt slaktet. Det er to grunner til dette: dels er dette en unødigg plagsom slaktemetode og dels oppfatter vi hele seremonien som et offerritual til en gud. Vi sikher sier at vi ikke eier noe, alt tilhører Gud, derfor kan vi heller ikke frambære offer.

Nordmenn flest vet ikke mye om sikher, men hvis de vet noe er det sannsynligvis det at voksne sikh-menn går med turban.

– Vi ser på kroppen som et lån fra Gud og som en sjanse til å leve slik at vi kan gå opp i Gud. Derfor skal vi ta godt vare på kroppen, være fornøyd og ikke prøve å endre på den. I tråd med dette klipper verken menn eller kvinner håret. Mennene har turban for å dekke til håret. Det oppfattes som respektfullt overfor Gud. Det lange håret og turbanen er også noe som skiller oss fra andre mennesker, og gir oss en identitet. Min sønn klipper håret og bærer ikke turban, men kanskje han begynner med det når han blir voksen eller når han føler seg moden nok. Mange tror at fargen på turbanen har betydning, men det gjør det ikke. De fleste velger turban etter humør eller slik at den passer til det øvrige tøyet.

– Betyr dette at kvinner for eksempel ikke kan ha hull i ørene til ørepynt?

– Jeg har hatt hull i ørene, men da jeg var noen og 30 år bestemte jeg meg for å la meg døpe. Dåpen betyr at man blir del av et brorskap i et tempel og betyr større hengivenhet i forhold til religionen. Etter dåpen har jeg latt hullene i ørene gro igjen. Vi har ikke barnedåp. Dåp er en handling som en voksen bestemmer seg for når han eller hun føler seg moden. En del av dåpen er å love å la være å klippe håret

– Har dere kvinnelige prester?

– Vi har ikke prester. Menighetene

ledes av et styre som består av menn og kvinner. Enhver troende sikh kan lese de hellige skrifterne.

– Oppfatter sikher mennesket som skapelsens høyeste vesen?

– Vi ser på alt liv som likeverdig. Mennesket står ikke over andre levende vesener, men det skiller seg ut fordi det kan søke visdom og kommunisere på et høyere nivå enn andre dyr. Vi tenker mer komplisert, men dette gir oss ikke større verdi.

Sikhismens forestilling om Gud er monoteistisk, men ikke personifisert slik vi ser det i de tre store monoteistiske religionene.

– Vi snakker om Gud, men for oss er dette et abstrakt begrep og noe mennesker ikke kan forstå. Gud er utenfor alt og i alt, utenfor tiden og i tiden. Vi tror ikke på en vis gammel man med hvitt skjegg eller på himmel og helvete. Vår Gud er ingen person og har ingen personlighet i menneskelig forstand. Han er sannhet. Sikhene har heller ikke noen forestilling om himmel eller helvete.

– Døden er ikke noe endelig, men en forandring. Menneskets handlinger i livet gir konsekvenser for forandringen. Livet er en sjanse til å leve et riktig liv slik at personen kan forenes med Gud og dermed bryte sirkelen med gjænfødsle. Gjennom å leve riktig, kan mennesket forenes med Gud. Eller mennesket går over i en ny tilværelse etter døden. Å leve riktig er å leve et liv i sannhet.

– Betyr dette at om en person har det vanskelig kan dere riste på skuldrene og si at det er selvforskyldt?

– Vi har ansvar for vårt eget liv og handlinger. Våre gjerninger får konsekvenser for oss, men å dømme eller å unnlåte å hjelpe er ikke i samsvar med en sikhers streben etter å leve et sannferdig liv, avslutter Mohinder.

FAKTA: KORT OM SIKHISMEN

- Tror på en formløs gud som nås gjennom meditasjon.
- Sikh-læren har hatt ti opplyste mestere. I dag er sikhenes hellige bok *Guru Granth Sahib* øverste åndelige autoritet.
- Har forestilling om reinkarnasjon og karma, avviser kastesystemet. Alle er likeverdige.
- Tomme ritualer og overtro har ingen verdi.
- Ingen fast helligdag, men flere høytider – bl.a. lysfestivalen *Divali*.
- Samles til bønn i gurdwaras.
- Initieres som voksne og får nye navn: ”Kaur” (Prinsesse) for kvinner og ”Singh” (Løve) for menn.
- ”De fem K’er”, bl.a. hår som aldri klippes og seremonielt sverd.
- Militante sikher har vært involvert i konflikter i Punjab i India.
- 20 millioner tilhenger, de fleste i Punjab, India. Drøyt 3000 sikher i registrerte trossamfunn i Norge.

Kilder: www.sikhism.org
www.bbc.co.uk/religion/religions/sikhism

TID FOR DOKUMENTARISK TEATER?

I kjølvannet av Irak-krigen gjør politisk dokumentardrama stor suksess i Storbritannia. Norge er med i krigen mot terror. Vil vi også få se dokumentarisk teater?

Av Karen Anne Okstad

I mai i år hadde frontfiguren for den nye bølgen politisk teater i Storbritannia, regissøren Nicolas Kent, premiere på stykket «Guantanamo: Honour Bound to Defend Freedom» på Tricycle Theatre. Stykket handler om hvordan fem britiske fanger ble behandlet på den amerikanske militærbasen på Cuba, Camp Delta, som de slapp ut fra i februar 2004. Stykkets aktualitet ble ikke mindre etter avsløringen av overgrepene i Abu Ghraib-fengselet i Irak tidligere i år. Teaterstykket ble en publikums-suksess. Forestillingen måtte flyttes fra Tricycle og over til Londons West End i midten av juni. I august ble stykket satt opp i New York.

Suksess opplevde også dramatikeren David Hare med sitt nyeste teaterstykke, «Stuff Happens», som handler om opptaktene til krigen i Irak – om Bush og Blair, Det hvite hus, Hans Blix og Kofi Annan. Stykket gikk i høst for fulle hus på 1200-seters store The National Theatre i London.

NYHETSSTOFF SOM TEATER

Store deler av «Stuff Happens» er ikke fiksjon. David Hare har plukket tekst fra pressekonferanser og høringer og baserer seg i stor grad på sitater fra Bush-administrasjonen og Tony Blairs regjering. «Guantanamo» er skrevet av to journalister etter muntlige og skriftlige vitneforklaringer fra fem britiske fanger som har vært fengslet uten tiltale. Resultatet er dokumentariske stykker som ikke bare griper direkte inn i den aktuelle samfunnsdebatten, de *aktualiserer* debatten og er selve det mediet som gjør debatt mulig.

– Jeg tror folk er lei av korte lydkutt og veldig kjappe nyhetsmeldinger på tv. De ønsker heller å gå i dybden på viktige aktuelle tema. Nyhetene baserer seg på spekulasjoner i stedet for fakta, og jeg tror folk er interessert i fakta, sier suksessregissør Nicolas Kent.

For Kent ligger utfordringen i å gi stykket en dramatisk form uten å ødelegge sannheten.

– Da Rumsfeld ble spurt om for-

holdene i Guantanamo, svarte han som om han beskrev et feriested: «To be in an eight-by-eight floor cell in beautiful, sunny Guantanamo Bay is not inhumane treatment». Kraften i dette utsagnet ligger i at det nettopp *ikke* er satire. Vi kunne ikke ha funnet på det selv, sier Kent.

POLITISK ETTERLYSNING

Med bakgrunn i den nye bølgen politisk teater i Storbritannia, etterlyste Dagbladets teaterkritiker Andreas Wiese tidligere i høst politisk teater på norske scener. Med unntak av Nationaltheatrets «Via Dolorosa» i fjor og «Terrorisme» både der og på Trøndelag teater i år, ingen skrevet av norske dramatikere, leverer institusjonsteatrene få ferske reaksjoner på den politiske samtiden.

Kunstnerisk leder og daglig leder på Teaterhuset Avant Garden i Trondheim, Elisabeth Hansen, mener det er større sjanse for å finne

– «Se som de lider!», er ikke veien å gå. Man må finne en annen vei til publikum.

Helga Samset (Fabullatores)

aktuelt politisk teater innenfor det frie scenekunstheltet enn på institusjonsteatrene.

– Det ligger forskjellige politiske krav til de to uttrykksformene. Institusjonsteatrene skal ivareta klassikerne – vår felles kulturarv – mens det frie feltet skal være nyskapende. Et fritt scenekunstkompani har i større grad muligheten til å produsere mer «effektivt» i og med at man har et mindre apparat å forholde seg til. Dette øker aktualiteten. Det frie scenekunstheltet er samtidsuttrykk som tar opp i seg mer dagsaktuelle tema, sier Hansen, som trekker fram Kate Pendry og Hooman Sharifi som eksempler.

– De skriver egne tekster og utvikler sin scenekunst selv. Kate Pendrys «Sex in the Warzone» har i likhet med ny britisk dokumentardrama et dokumentarisk materiale som bakgrunn. Hun kommenterer sin egen reise til krigsherjede

I Kate Pendrys forestilling «Sex in the Warzone» forteller hun om og kommenterer sine egne opplevelser på en reise til krigsområder i Sarajevo og Kosovo.

Sarajevo og Kosovo – og med det Vestens selvopptatthet.

– Selv om danser og koreograf Sharifi ikke er like direkte som Pendry, er han likevel politisk konfronterende i sin kunstutøvelse. Han har et personlig engasjement som kommer til uttrykk for eksempel i kraft av at han fysisk utfordrer enkeltmennesket og dets forhold til andre mennesker, eller i form av et konkret fotografi: I «Suddenly, anyway, why all this? While I...» tar han utgangspunkt i det verdenskjente pressebildet av den palestinske faren som forgyeves beskytter sin sønn mot et israelsk angrep.

FLYKTNINGENES FORTELLINGER

Etter å ha intervjuet og samlet inn flyktnings livshistorier laget kompaniet Fabellatores (Oslo) forestillingen «Arr», der de forteller to historier om to som flykter fra Iran og til Norge. Dette norske eksemplet på dokumentarisk teater har nylig blitt spilt for skoler i Sør-Trøndelag.

Publikum får velge i henhold til kvotepolitikken hvem som får bli i landet.

– Stykket har ikke som mål å kritisere UD. Det vi sier noe om er at det rett og slett er for mange som vil sitte på de for få plassene i de rikes tog. Målet er å få folk til å se disse menneskene, ikke som flyktninger og innvandrere, men som folk som sliter med sitt slik vi sliter med vårt. Gi dem et ansikt, slik at publikum

kan tenke: Det kunne ha vært meg, sier Helga Samset. Hun påpeker at det er mange fallgruver når man skal lage engasjert teater.

– Politisk teater er vanskelig. Å stå på scenen og være veldig sint på myndighetene og verdens urettferdigheter er patetisk. Da ler folk av deg, og da har du tapt. «Se som de lider!», er ikke veien å gå. Man må finne en annen vei til publikum, sier Samset. Hun og resten av Fabellatores har brukt tid på *hvordan* fortelle. De har bearbeidet det dokumentariske materialet og kuttet konkretisering av tid, sted, hvem og hvor.

– Det var viktig for oss å formidle det emosjonelle helvete våre informanter hadde opplevd. Derfor er dramaturgiske virkemidler veldig sentrale. Det betyr at noen viktige deler av historien til menneskene vi har intervjuet er utelatt til fordel for dramaturgien, sier Samset.

BOSNIA OG 9/11

Nylig spilte Teater Fusentast (Trondheim) teaterstykket «Mirad» på Menneskerettighetshuset i Trondheim. Stykket handler om en bosnisk gutt på 13 år som opplever at moren forsvinner og faren blir drept. Selv blir han asylsøker i et fremmed land. Stykket er skrevet av den nederlandske samtidsdramatikeren Ad de Bont, med utgangspunkt i dokumentarisk materiale fra krigen i Bosnia.

– Da vi etter 9/11 merket økende

Teaterstykket *Guantanamo* er skrevet etter muntlige og skriftlige vitneforklaringer fra britiske fanger på Guantanamo-basen Foto: John Haynes

mistenksomhet mot asylsøkere og innvandrere, især mot alle med muslimsk bakgrunn, syntes vi at vi ikke kunne vente lenger med å ta fatt i dette stoffet, sier Coby Omvlee i Teater Fusentast. Hun og kompanjong Jaap den Hertog forstår teaterarbeid blant annet som en måte å reagere på verdenspolitikken på.

– Med «Mirad» vil vi øve opp folks evne til å identifisere seg med andre menneskeskjebner. På denne måten får nordmenn muligheten til å forstå de traumatiske opplevelsene mange flyktninger har vært igjennom, sier Omvlee.

I et annet av Teater Fusentasts

stykker, «Sand mellom tærne», stilles spørsmål som: «Hvordan er det å være på flukt?» eller «Hva tenker du på når du hører ordet krig?» Jaap den Hertog har laget forestillingen der hovedpersonen er hans egen jødiske gammeltante. Han opplever at dagens verdenspolitiske virkelighet vekker til live gamle følelser.

– Den ekle følelsen man får når Bush får støtte til å sette til side lover og regler i sin jakt på terrorister, er den samme ekle følelsen man får ved å tenke på at det internasjonale samfunnet reagerte på tilsvarende unnvikende måte i begynnelsen av andre verdenskrig: Lord Chamberlains

«Peace in our time». Jeg tenker på den økende antisemittismen i datidens Europa som en parallell til den økte mistenksomheten overfor flyktninger i dag. Det som er interessant er at også muslimske barn i vårt pu-

– Jeg tror folk er lei av korte lydkutt og veldig kjappe nyhetsmeldinger på tv. De ønsker heller å gå i dybden på viktige aktuelle tema.

Nicholas Kent, teaterregissør

blikum synes å identifisere seg med skjebnen til en jøde. Det handler først og fremst om mennesker, sier Jaap den Hertog.

PUBLIKUM IKKE INTERESSERT

Redaktør for nettstedet norsk scenekunst.no, IdaLou Larsen, mener grunnen til at vi ikke ser så mye politisk teater i Norge er at vi har det for godt her i landet.

– At det i Storbritannia nå er en bølge av dokumentarteater ser ut til å være et engelsk fenomen. Så vidt jeg vet, ser vi det ikke i Frankrike og i Tyskland. Her i Norge utmerker verken film eller litteratur seg ved å være spesielt politisk engasjert. Vår norske idyll gir ikke den beste grobunnen for engasjert, politisk kunst. Vi har offiserer i Irak, men det er ikke en del av vår hverdag. For folk flest er det for fjernt, sier IdaLou Larsen.

– Det er vanskelig å se for seg at man i Norge kan vekke publikum med politisk teater, slik vi ser i Storbritannia. Det har forresten blitt prøvd for ikke så lenge siden. I 2001 satset Vidar Sandem på prosjektet «Utan Filter» på teaterets Prøvesalen. Der hadde regissør Yngve Sundvor store planer om å lage politisk teater. Han drømte for eksempel om å lage brennaktuelle forestillinger på fire dager, hvis det skulle skje noe viktig i samfunnet utenfor. Av en eller annen grunn tok «Utan filter» aldri helt av, sier Larsen, som nærmest legger skylden på publikum.

– Selv om vi satser mer på dokumentarteater, tror jeg ikke publikum vil strømme til. Det norske teaterpublikum er på mange måter ganske konservativt og skeptisk til det nye. Dessuten må man ikke glemme at vi er en liten nasjon med bare litt over fire millioner innbyggere. Selv om like mange relativt sett er opptatt av politisk teater her som i England, sier det seg selv at den prosenten ikke er nok til å fylle teatersalongene. Og i England er det de små teatrene, de som tilsvarer de frie gruppene her hjemme, som har tatt initiativet til dokumentarisk teater, ikke de store institusjonene. Her hjemme har de frie gruppene tradisjonelt vært mer opptatt av scenekunstens form enn av dens innhold. Men begynner man å etterlyse dokumentarisk og politisk teater, har man satt i gang noe. Og det lover godt, sier IdaLou Larsen.

Teaterstykket «Stuff Happens» baserer seg på dokumenter og sitater fra Bush-administrasjonen og Tony Blairs regjering. Stykket er tidstypisk for den nye dokumentarbølgen innenfor britisk teater.

Foto: Ivan Kyncl

CONWAY HALL: EN HUMANISTISK TIDSKAPSEL

Conway Hall i London er hjemstavn til South Place Ethical Society, menigheten som ble til en humanistorganisasjon. Til sammen er Conway Hall og South Place Ethical Society humanisthistorie i lommeformat.

Tekst: Didrik Söderlind
Foto: Rikke Lundgren

Det er lett å få øye på Conway Hall, enten du kjører forbi med bussen eller kommer gående forbi den lille fasaden. Det er nemlig vanskelig å overse de knallblå skiltene med tekster som "South Place Ethical Society" og "Non-Religious People". Går du nærmere, kan du lese veggoppslag om hva humanismen står for.

Sett fra gaten gir Conway Hall inntrykk av å være lite, trangt og litt livløst. Men fasaden lyver. Conway Hall er nemlig større enn den ser ut, det er bare så lite av bygningen som synes fra gaten. Og visst er det liv her inne.

HUMANISME PÅ ENGELSK

Først og fremst er det South Place Ethical Society som sørger for at ting skjer i Conway Hall. South Place Ethical Society (SPES) er et humanistisk livssynssamfunn, et slags engelsk Human-Etisk Forbund (HEF), og er, som HEF, medlem av den internasjonale humanistorganisasjonen IHEU.

South Place Ethical Society drives fra et lite kontor i annen etasje av bygningen, der Norman Bacrac og Victoria Le Fevre sitter. Norman Bacrac er redaktør for The Ethical Record, SPES' lille (men svært interessante) blad. Victoria Le Fevre tar seg av mye av driften av Conway

Hall og South Place Ethical Society. Hun har tittelen Assistant to the Administrative Secretary, men insisterer på å bli kalt Vicky.

– Jeg synes det høres vennligere ut, smiler hun.

South Place Ethical Society er muligens verdens eldste fritenkerorganisasjon. Historien begynner med en gruppe kristne som avviste kirkens lære om evig pine i Helvete.

Kontoret er trivelig og ser ut slik det gjerne gjør på kontorer der det utføres halvfrivillig, halvradikalt arbeid. Plassen preges av stabler med trykksaker og traktater, mens noen jazz-CD'er livner opp blant faglitteaturen i bokhylla.

Likevel gir stedet et litt annet inntrykk enn tilsvarende kontorer i Norge. Kanskje er det de erkeengelske antrekkene – Le Fevre bærer en flaskegrønn kordfløyelsjakke, mens Bacrac går i kamelfarget ullgenser. Eller kanskje er det parken og torget utenfor som gir den spesielle atmosfæren. Nabolaget er nemlig ganske så spesielt.

– Her i strøket har fritenkere som John Harrison, Dante Gabriel

Conway Hall – tradisjonsrikt forsamlingshus for "non-religious people".

Rossetti og William Morris holdt til, forteller Le Fevre:

– Parken har en byste av filosofen Bertrand Russell og Fenner Brockway, som kjempet mot britisk kolonialisme. Begge har fått hvert sitt rom i Conway Hall oppkalt etter seg, siden de begge var nært knyttet til South Place og talte her i bygningen.

HISTORIEN I VEGGENE

Mens Le Fevre tar seg av kimende telefoner, tar Norman Bacrac Fri Tanke med på en tur rundt i Conway Hall.

Særlig flott er inngangspartiet, som vender bort fra den travle gaten. Med høyt tak, stor trapp og elementer av art deco gir den et staselig inntrykk. Likevel er det i de nærmest utallige arbeids- og møterommene det daglige liv foregår, organisasjonsdrift, foreningsmøter eller bladvirksomhet. Særlig viktig er sekularistforeningen National Secular Society.

Et slags hjerte i Conway Hall er storsalen. Her er det sitteplass til 500 mennesker når man setter ut stoler på det pene tregulvet, og det er skinnseter til dem som havner på galleriet. Et førsteklasses flygel kan ruller ut på scenen når det trengs. Veggen over scenen prydes av Shakespeares ord "To thine self be true".

– Det er fra Hamlet, minner Bacrac om, til hjelp for en nord-

mann som kjenner sin Shakespeare dårligere enn han burde.

I det store biblioteket, som også brukes som forsamlingsrom for søndagsforedragene, henger tunge

I det hele tatt minner deler av Conway Hall, med sine små rom proppfulle av bøker, trange ganger og bratte trapper, litt om labyrinten i Rosens navn.

fløyelsgardiner og store malerier, plaketter og byster av humanismens og rasjonalismens "helgener" og helter.

I øverste etasje på Conway Hall ligger det også noen små rom som på spøk blir kalt "tower rooms" – tårnrom – siden de nås gjennom en trang og bratt trapp. I det hele tatt minner deler av Conway Hall, med sine små rom proppfulle av bøker, trange ganger og bratte trapper litt om labyrinten i Rosens navn.

– Synes du det? Da har du ikke sett kjelleren! ler Bacrac.

En lapp på veggen i en av gangene kunngjør at Haldane Society of Socialist Lawyers møtes i et av rommene. London Anarchist Forum frister med et debattmøte med følgende tittel: "Er anarkistbevegelsen blitt in-

filtrert av frimurere?” Med Conway Halls - og særlig South Place Ethical Societys - historie er det kanskje ikke rart at det blir et visst – la oss si ”radikalt” – preg på en del av dem som møtes her.

LANG HISTORIE

South Place Ethical Society er muligens verdens eldste fritenkerorganisasjon. Historien begynner med en gruppe kristne som avviste kirkens lære om evig pine i Helvete. Dette standpunktet var ikke ukontroversielt i 1793, så de måtte stifte sin egen menighet.

Som historien viser, når først ett dogme er blitt utsatt for et kritisk blikk, lever de andre dogmene farlig.

Den neste trosartikkelen som ble forkastet var treenighetslæren. Menigheten nærmet seg dermed unitarene, en bevegelse du kunne lese om i Fri Tanke nr. 3 i år og som kort fortalt er kristne som har så liberalt trosgrunnlag at ateismen er neste stoppested.

I 1824 bygget menigheten et kapell i South Place i London. Kapellet ble døpt South Place Chapel, og aktivitetsnivået var høyt. Forstanderen William Johnson Fox tok over bladet The Monthly Repository, der Lord Tennyson leverte dikt og John Stuart Mill artikler. Fox ble medlem av det britiske parlamentet i 1847, og menigheten hans engasjerte seg i typisk radikale spørsmål som folkeopplysning og kvinnefrigjøring.

Victoria Le Fevre styrer driften av Conway Hall.

I 1926 flyttet South Place-menigheten til sitt nåværende tilholdssted, Conway Hall. Og etter hvert som tiden gikk, fortsatte de religiøse dominobrikkene å falle, og South Place-menigheten nærmet seg den sekulære humanismen, skritt for skritt.

Et symbol på South Place Ethical Societys utvikling er den store plaketten som henger i foajeen. På denne plaketten er det en liste over alle ”Ministers” tilknyttet South Place Ethical Society. Følger man dem kronologisk, ser man nemlig at de i 1907 skifter tittel til ”Appointed Lecturers”. På det tidspunktet hadde gudstjenesten gått over til å bli et foredrag og salmene blitt skiftet ut med sekulære sanger for så å forsvinne for godt (eller vondt, etter som man ser det).

BØRS OG HUMANISTLOKALE

– Det er flere humanist- og sekularistorganisasjoner i Storbritannia, men det unike med South Place Ethical Society er at vi disponerer Conway Hall. Vi har møter på søndager, og i tillegg leier vi ut lokaler til grupper og mennesker som ser etter en ikke-kommersiell sammenheng, forklarer Le Fevre.

Man leier ut lokaler til en mengde veldedige stiftelser, politiske organisasjoner som Amnesty og til Anonyme Narkomane. Det er knapt den gode sak som ikke treffes her. Faktisk er det trossamfunn som treffes her også, og nyhedningene leier gjerne lokaler. Denne takhøyden i Conway Hall er selvsagt i tråd med de beste fritenkertradisjoner.

Le Fevre ser også litt pragmatisk på det:

– Dette gir oss en økonomi som gjør det mulig å gjennomføre prosjektene våre.

Kulturen står sterkt i Conway Hall. Da Fri Tanke besøkte stedet, hadde kultbandet Smog nylig spilt der. Dessuten er Conway Hall åsted for verdens lengstløpende konsertserie med kammermusikk, under navnet South Place Sunday Concerts. Konsertene har holdt på i over hundre år.

– Dette med søndagskonserter var rene kjetteriet da de begynte, for det var nærmest utenkelig å drive med slike sekulære ting på en søndag, forklarer Norman.

Som hos andre humanistorganisasjoner verden over, rennes ikke akkurat South Place Ethical Societys møter ned av humanister som vil sosialisere. Det betyr likevel ikke at det er stille i Conway Hall. Denne høsten feiret Conway Hall 75 år. Fri Tanke rakk ikke å være til stede, men vi tviler på om vi ville klart å fange stemningen bedre enn tegningen signert Martin Rowson, som tidligere har stått på trykk i The Times.

South Place Ethical Society finner du på nettet på www.ethicalsoc.org.uk

KONSERT MED BLAIR

Det er mange artige historier knyttet til Conway Hall. Under annen verdenskrig ble kirken i Red Lion Square skadet under et bomberaid, mens Conway Hall unngikk bombene. Ikke rart noen har spekulert på om tilfellet viser kraften i ikke å be. En annen morsom ting å vite er at bandet Tony Blair spilte i på 70-tallet, Ugly Rumours, har spilt konsert på Conway Hall. Noe som er ironisk ettersom den britiske kampanjen mot den nåværende krigen i Irak begynte i et lite møterom i samme bygning.

I det ærverdige biblioteket i Conway Hall finnes både bøker og bilder av gamle humanistiske helter.

PÅ INNSIDEN AV ET FOLKEMORD

Gil Courtemanche
En søndag ved bassenget i Kigali
 Oversatt av Bente Christensen
 Dinamo

En søndag ved bassenget i Kigali er en roman, men rammen er høyst virkelig: folkemordet i Rwanda, der 800 000 mennesker ble myrdet på tre måneder – i stor grad

slaktet ned for hånd.

Den fransk-kanadiske journalisten Gil Courtemanche, som tilbrakte tre år i Rwanda i årene før folkemordet, bruker romanens form til å la leseren se folkemordet innenfra. Det er et grusomt syn. En rekke av hans venner i det virkelige liv, mennesker som ikke overlevde, opptrer i boken. De er komplekse mennesker, fattige, men fulle av innsikt, vidd og selvironi. Skildringen av deres skjebner i flere tilfeller nesten uutholdelig lesning.

Noen av dem dør riktignok før morderne når dem, eller de er da allerede døende. For også en annen morder herjer Rwanda: aids – en sykdom myndighetene nærmest fornekter.

Romanens ramme er kjærlighetsforholdet mellom journalisten Valcourt og serveringsdamen Gentile. Hun er hutu, men ser ut som en tutsi. En fatal skjebne.

Folkemordets røtter ligger i kolonitiden, da de belgiske koloniherrne ga tutsi-minoriteten – som i forkant

for myrderiene utgjorde omlag femten prosent av befolkningen – massive fordeler, begrunnet i rasistiske forestillinger om de to ”rasenes” egenskaper. Da drapsorgiene tok til hadde disse degenerert ytterligere, til en idé om at utseendemessige trekk avgjorde hvilken gruppe den enkelte tilhørte.

En av de ledende mennene bak massakrene sier det slik i romanen: ”Og ikke stol på identitetspapirene, bruk vettet. [...] Hvis de er høye, hvis de er tynne, hvis de er bleke, er de tutsier, kakerlakker som må fjernes fra jordens overflate.”

Blanding av overforenklete etniske kategorier med en gjennomgripende demonisering av ”fienden” – tutsiene omtales konsekvent som ”kakerlakker” i hutu-propagandaen – var en forutsetning for folkemordet. Det var et fattigfolks folkemord,

Bilder av ofre for folkemordet i Rwanda i Gisozi Memorial.

Foto: SCANPIX/REUTERS/Radu Sigheti

med macheter som kanskje viktigste våpen. Nabo drepte nabo og slektninger drepte slektninger – for å bevise at de slett ikke var ”en av dem”. Samtidig ble det drevet frem av et moderne propagandaapparat og spredd gjennom moderne medier som radio og aviser.

En søndag ved bassenget i Kigali er ikke lett lesning. Da femti sider gjenstod måtte jeg legge den til side, og den ble liggende i tre uker. De siste sidene viste seg da også å være noe av det jævligste jeg noensinne har lest.

Det er vanskelig ikke å bli irritert på hovedpersonen Valcourt. Han insisterer på å håpe, selv når det er håpløst. Han kan redde Gentile og barnet de tar til seg etter at foreldre-

ne er drept av hutu-milits. Men de blir. De elsker landet – det er lett å forstå utfra Courtemanches poetiske beskrivelser av det – og de nekter å tro at det verste kan skje. Det er en resignert, desillusjonert romantikers håp, og vanskelig å takle når man som leser vet at det verste vil skje. Dette er ikke en bok man leser ustraffet, den byr på bilder du ikke nødvendigvis vil utsette deg for. Men det er en viktig bok, noe av det beste jeg har lest om en av de mest skremmende episodene i moderne historie. Og idet dette skrives er en konflikt under utvikling i Elfenbenskysten, en konflikt med klare rasistiske elementer, som i skremmende grad minner om det man så i Rwanda...

Arnfinn Pettersen

FRAFALLEN NOSTALGI

Håvard Rem
Aril Edvardsen
 – Et selvopplevd portrett
 Cappelen

Forfatteren Håvard Rem har skrevet en bok på 320 sider om sin ungdoms helt, predikanten Aril Edvardsen.

Etter mange år borte fra barndommens pinsebevegelse, har forfatteren foretatt en nostalgisk reise både i tid og rom. Jeg sier nostalgisk, fordi det hele tiden trekkes frem minner fra egen oppvekst, men

Rem formidler minnene med innlevelse og nerve, uten påtrengende føleri.

Rem har fulgt Edvardsen og hans kampanjeteam til Rwanda og Pakistan og har formidlet sine observasjoner objektivt og uten evaluering. Leserens møter en klassisk helbredelsespredikant og bibelfundamentalist, både geografisk og teologisk uendelig fjernt fra Universitetets teologiske fakultet, som av ubegripelige grunner gav Edvardsen et godkjentstempel under et seminar om karismatisk kristendom sist sommer. Apropos Universitetet, Aril Edvardsen benytter en doktortittel foran sitt navn i all internasjonal PR-virksomhet, TV, annonser, plakater, brosjyrer osv. At det dreier seg om en ærestittel fra et bibel-seminar i USA fremgår ikke av visittkortet, og noe mindre ”akademisk” enn Edvardsens taler og bøker kan man vanskelig forestille seg. Nesten alt kunnskapsstoff er hentet fra amerikansk kreasjonisme og til-

svarende kvasivitenskap.

Rem bekrefter mitt eget hovedanliggende i kritikken av Edvardsen: Predikantens grunnleggende idé og lidenskap er beviset, troens bevis. Det studeres, prekes og skrives om bokstavelige oppfyllelser av bibelske profetier, og overnaturlige virkelighetsbeskrivelser i det gamle og nye testamente påstås bekreftet av moderne vitenskap. De mest spektakulære bevis er likevel de ”mirakler” som loves i møte-annonseringen og utføres på podiet kveld etter kveld. Demoner kastes ut, og syke vitner om helbredelse, fotograferes og benyttes som reklame for neste møte-kampanje.

Boka har lagt mye vekt på Edvardsens ukonvensjonelle misjonsstrategi i forhold til muslimer og muslimske land. Her er det igjen miraklene som samler de store skarer, men når rapportene forteller at titusener er blitt frelst under kampanjene, er det åpenbart at dette er helt uetterrettelig. Muslimer fra

landsbyene i Punjab kan nok flokke seg i tusenvis rundt en mirakelmann, men de kan ikke dra tilbake til hjemlandet som kristne. Edvardsens vei ut av dette troverdighets-dilemma er å hevde at man kan ”ta imot Jesus” uten å være kristen.

Håvard Rem har skrevet en god bok om Aril Edvardsen, men den vil kreve mer bakgrunnskunnskap enn man kan vente av folk flest. For tilhengere og givere vil den være smertefull å lese. Med bakgrunn i det Rem forteller om egen angst for Jesu annet komme og andre traumatiske barndomsminner knyttet til Edvardsens forkynnelse, kan jeg ikke begripe at han orker – og finner det moralsk akseptabelt – å stille opp på plattformen i Edvardsens møter. Hvis han lykkes i å etablere en festival for frafalne, som han inviterer meg og Jens Brun Pedersen til, vil jeg spørre hvordan han forklarer sin positive deltakelse i Sarons Dal.

Levi Fragell

EN AFRIKANSK BARNDOM

Alexandra Fuller
Ikke la oss gå i hundene i kveld
Oversatt av Mona Lange
Gyldendal

Hvites oppvekstskildringer fra Afrika er blitt en aldri så liten industri de siste årene, men det er sjelden at bøkene kommer på norsk. Når det først skjer, er det gledelig at det er Alexandra Fullers *Ikke la oss gå i hundene i kveld* som kommer. Det er en selvbiografisk skildring av hennes oppvekst i daværende Rhodesia på 70-tallet – og senere i Zambia og Malawi.

Ikke la oss gå i hundene i kveld er en bok om mennesker i en ekstrem tilstand. Om krig, isolasjon og hovmod. Men det er først og fremst en bok om barndom. Fullers beskrivelse av barnets verden er intet mindre enn imponerende og bør glede også de som kanskje vil slite med fremstillingen av det hvite miljøets holdninger til menneskene rundt seg.

For Fuller dekker ikke til denslags ubehageligheter. Derimot skriver hun vart og fascinerende om å vokse opp i en verden der det at man er bedre enn mennesken rundt seg er en grunnleggende del av verdensbildet. Og om de sjokk hun får når dette verdensbildet utfordres og rakner.

Sentralt i boken er skildringen av hennes familie. Fortellingen om den to år gamle søsteren Olivias død, en død hun anser seg som ansvarlig for, er hjerteskjærende. Det samme er beskrivelsen av hva dette gjør med foreldrene. De drives enda lenger ut i en alkoholisme og galskap som nå får destruktive overtoner.

Allikevel er det ingen trist bok. Det er en bok om håp og om å skape seg sin egen mening og sitt eget liv, tross alle odds. En bok om mennesker som nekter å gi opp og som insisterer på å bli i et Afrika de anser som sitt hjem. Selv når alle andre er uenige med dem. Boken slutter slik: "Livet går videre. Slik er det, hver gang vi trekker pusten på nytt. Det er slik vi velger å fortsette."

Ikke la oss gå i hundene i kveld er uhyre velskrevet. Fuller behersker språket på grensen til det manipulerende og det er en fryd å lese. Ikke minst fordi Mona Lange har gjort en god jobb med oversettelsen.

Arnfinn Pettersen

Tor Åge Bringsværd
Jesus elsker ikke griser.
Kulturkritiske samtaler med Nasse Nøff
Dinamo forlag

FRA SVINETS KULTURHISTORIE

Tor Åge Bringsværd har holdt opprydning i sine skuffer. En av dem inneholdt tydeligvis store mengder griseri – i form at utklipp om svinets liv og levnet. Det har resultert i *Jesus elsker ikke griser*, en slags grisens kulturhistorie.

Boken bærer preg av sitt opphav. Den er mest av alt en sammenstilling av anekdoter og trivia, ispedd Bringsværds milde filosofiske betraktninger om menneskets, kulturens og, ikke minst, religionens vesen. For det er ikke tvil om at grisen ikke nettopp har lokket frem det beste i religioner som jødedommen, islam og kristendommen. Forfatteren er for eksempel genuint forbløffet over at grisen av alle dyr er blitt nært assosiert med jødene. Forståelig nok,

tatt i betraktning at jødedommen er heller lite vennlig innstilt til verdens nøffer.

Bringsværd ser nærmere på årsakene til de mange forestillingene om grisen, men nekter å forplikte seg på bestemte teorier. Han beholder gjennom hele boken et avslappet, skjevt blikk på svineriet. (Og han holder seg ikke for god til å komme med dårlige ordspill han heller.)

Bringsværd er en av landets store stilister. Han makter som få andre å leke med det norske språk. Boken er delvis skrevet som en samtale med Nasse Nøff, som er lite glad for den skjebne som har vederfart hans artsfeller. Forståelig nok, tatt i betraktning at de for det meste har endt sine dager, som ofte var ubehagelige nok, på en tallerken.

Det er for så vidt et velfungerende grep, både fordi det er blitt en levende tekst og fordi det gir

stadige anledninger til å se tingene fra grisens ståsted. Jeg må allikevel innrømme at det etter hvert ble vel søtt og sjarmerende. Idet boken gikk mot slutten satt jeg med en ubendig lyst til å kakke det sutrete svinet i hodet og lage koteletter av ham.

For de som klarer å leve med den sukkersøte stilen er dog *Jesus elsker ikke griser* en utmerket liten innføring i svinets kulturhistorie. Det er en velegnet tekst å hygge seg med etter at juleribba er fortært. (Men den egner seg godt for pinnekjøttspisere også.)

Og tittelen? Den henspiller på fortellingen om hvordan Jesus jaget en gjeng med demoner ut av en besatt mann og inn i en flokk svin – som derpå styrtet seg ut i sjøen og druknet. Han var som kjent en stor vismann.

Arnfinn Pettersen

UJEVN BOK OM ISLAM

Anne Sofie Roald:
ISLAM
Pax forlag

Interessen for islam er økende og det kommer også stadig flere norske bøker om islam. Dette er viktig fordi det alminnelige kunnskapsnivået om denne verdensreligionen er ikke særlig høyt.

I Pax forlags serie om verdensreligioner foreligger nå bindet om islam, skrevet av religionshistorikeren og konvertitten Anne Sofie Roald. Det er blitt en grei oversikt over sentrale sider av islam som religion, men også viktige sider av islams historiske utvikling er forsøkt beskrevet.

Boka har ti kapitler, fordelt på to hoveddeler. Den starter imidlertid med en god innledning som presenterer noen viktige begrepsavklaringer. Ikke minst er avsnittet "Hva

er islam?" og drøftingen av begreper som "muslim", "muslimsk", "islamsk" og "islamister" nyttig og opplysende. Her framstiller også forfatteren sin religionshistoriske posisjon og sitt perspektiv på en informativ måte.

Del I kalles "Fundamentet" og beskriver islams opprinnelse i profeten Muhammeds budskap og hans virke i Mekka og Medina for snart 1400 år siden. Videre presenteres islamsk lovgivning, teologiske og filosofiske problemstillinger og svar gjennom islams historie, dogmer og ritualer, samt sufismen.

Del II kalles "Utviklingen av islam i moderne tid" og gir en oversikt over reformstrevet fra 1700-tallet og fram til våre dager, med vekt på moderne islamske bevegelser og vår tids reformtenkning. Boka avsluttes med et kapittel om islam i Norge.

Boka er blitt noe ujevn. De første, historiske kapitlene er de minst vellykkede. Det gjelder for så vidt også framstillingen av de øvrige historiske delene i boka. Det mangler et samlende grep, en tråd, og framstillingen blir springende og

oppramsende. Roald er på tryggere grunn, også stilistisk, når hun skriver om dogmer og ritualer og om sufismen. Hennes oversikt over forskjellige islamske retninger er i og for seg grei, men mangler et analytisk grep. Vi får ikke en tilstrekkelig forståelse – eller blir ikke delaktige i Roalds egen forståelse – av årsakene til disse retninger og gruppers framvekst. Framstillingen blir for utvendig, nesten opplysende. Behandlingen av fundamentalismen eller islamismen, et av vår tids mest sentrale fenomener, blir også altfor knapp.

På tross av noen kritiske merknader vil denne anmelder likevel anbefale boka. Den gir en grei innføring i og oversikt over islam. Og faktiske kunnskaper kan man ikke få nok av når man skal forholde seg til debatten om islam i dag.

Lars Gule

En lengre og mer dyptgående versjon av denne anmeldelsen står å lese i Humanist nr 4/04.

NISSEN: MER ENN EN SKJEGGETE SNILLIST

Nisse eller ikke nisse, det er ikke spørsmålet for nissebokforfatter Ane Ohrvik.

Foto: Terje Bendiksby/Scanpix

Folklorist Ane Ohrvik har nettopp skrevet bok om nissenes kulturhistorie og mener alt tyder på at nissen fortsatt vil utvikle seg. – Nissen forsvinner ikke med det første. Til det er han altfor anvendelig, sier Ohrvik.

Av Didrik Söderlind

Som folklorist og tidligere universitetslektor ved Institutt for kulturstudier på Universitetet i Oslo har Ane Ohrvik tidligere skrevet om religiøsitet og høytider. Nå er hun aktuell med sin første bok: *Nisser – fra helgen til sinnatagg*. Og selvsagt lanserer Humanist forlag boken nå i førjulstiden.

NISSEN – EN KRISTEN?

Et spørsmål som selvsagt opptar Fri Tanke er hvor Nissen står livssynsmessig. Er nissen kristen, hedning eller sekulær? Eller er han bare en opportunist som jobber for handelsstanden?

– Først må en definere hvem nissen er, påpeker Ohrvik.

– I boken min forsøker jeg å skille mellom det vi kaller nissen eller nissene og selve Julenissen. I Norge har vi jo disse små fjøsnissene som dukker opp hver jul, men som ikke egentlig er *julenisser*. Holder vi oss til Julenissen med stor J, er han i utgangspunktet svært så kristen, men er i dag blitt fullstendig sekularisert. I den grad Julenissen representerer

verdier, er det allmenne, grunnleggende, gode verdier som å være barmhjertig og snill – og å drikke Coca-Cola! ler Ohrvik, med klar hentydning til hvordan den sorte leskedrikkens reklameplakater nærmest definerte hvordan den moderne Julenissen så ut. Denne historien kan du selvfølgelig lese om i *Nisser – fra helgen til sinnatagg*.

Som tittelen på boken antyder, var Julenissen først helgen. Ifølge legendene ble St. Nikolas født på 300-tallet i byen Patara, som i dag heter Xanthos og ligger i Tyrkia. Nikolas var biskop, og etter sin død ble han til katolisismens kanskje mest anvendelige helgen. St. Nikolas beskyttet reisende, trygget familielivet og sørget for at folk ble mette. Og selv om det kan være interessant å vite at St. Nikolas også deltok i forfølgelsen av hedningene, var det i rollen som barnas beskytter at han skulle sette sitt preg på ettertiden. Etter hvert begynte han nemlig å gi barna gaver – hvis de var snille, vel å merke.

Den gavmilde og barnekjære St. Nikolas ble med hollandske emigranter til Amerika på 1600-tallet, hvor

han utviklet seg til dagens giverglade og rødkledte Santa Claus – med litt hjelp fra Coca Colas reklametegner Haddon Sundblom.

NYANSERTE NISSER

Men Julenissens historie er langt mer nyansert og krokete enn denne korte skissen gir inntrykk av. For eksempel er det lett å glemme hvor nifs St. Nikolas kunne være, der han sto i stua og truet slemme barn med straff. Og om han var aldri så barnevennlig, var St. Nikolas like fullt en helgen og falt dermed i unåde under reformasjonen. Martin Luther lanserte et slags protestantisk svar på nissen kalt Christkind (Kristusbarnet), men det slo aldri helt gjennom, og det var Julenissen som gikk seirende ut. Og hertil lands smeltet han sammen med de norske nissene som hadde bodd i fjøs og kverner i uminnelige tider. Dagens nisse blir dermed en blanding av nytt og gammelt, kristent og hedensk og sekulært. Ohrvik mener det er viktig ikke å komme med noen fasit når man skal fortelle nissens kulturhistorie.

– Julenissen er en kulturell figur som iscenesettes hver jul på stadig nye måter. Så lenge julenissen er et fantasiprodukt, er fortellingen om at nissen er en helgenfigur fra 300-tallet like reell som at han er en Cola-nisse, en handelsstands-nisse eller hva han nå blir brukt til i dag. Julenissen er nettopp en type figur som har en viss kontinuitet, i den forstand at visse elementer ved nissen er blitt ført videre hele tiden.

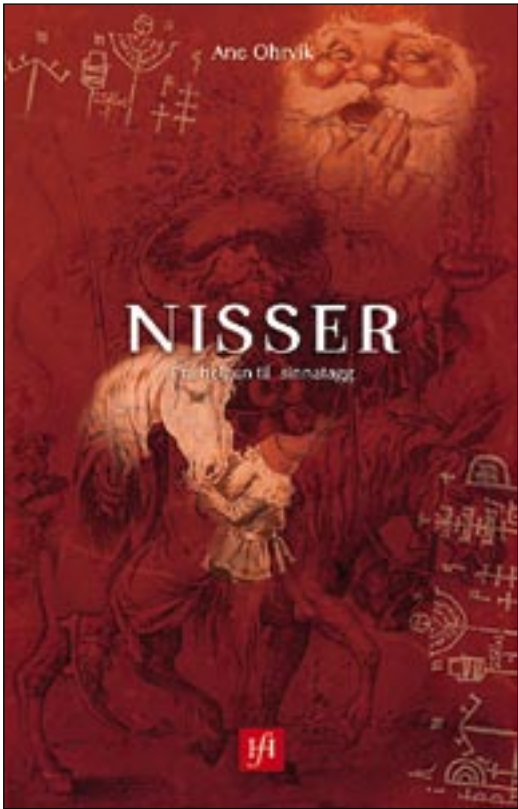
Like fullt er han også en figur veldig mange har lekt med og skapt på ny gjennom historien. Det som er morsomt, er å se hvilke fortellinger som skapes om julenissen og hva han blir brukt til, mener Ohrvik.

Som sin forgjenger St. Nikolas er da nissen også et prakteksempel på hvordan et symbol kan brukes på alle mulige måter. Nisselua er i Norge brukt både som symbol på norsk motstand mot den tyske okkupasjonen, men også som tilbehør for selvgode og trangsynte pottit-nordmenn.

Dermed er han ikke alltid like ukontroversiell som man kan få inntrykk av, heller ikke i sekulære kretser. I den internasjonale rasjonalist- og skeptikerbevegelsen er det blitt diskutert hvorvidt det å la barna tro på julenissen er en opplæring til overtro og derfor er noe som bør unngås. Hva er nisseekspertens syn på saken?

– Rent personlig mener jeg at det ville bli et fryktelig fattig og fantasiløst liv om man ikke skulle la barn tro på julenissen eller la kulturelle figurer som nissen få utfolde seg gjennom og blant mennesker. Å si at Julenissen er enda en ting som ikke er sunt for barn, blir litt som å påstå at man ikke skal fortelle eventyr for barn fordi kjønnsrollene i eventyrene ikke stemmer godt nok overens med dagens politikk. Livet blir fort litt trist av slikt.

– Det går ikke an å avskrive nissen, og særlig ikke på julaften, advarer Ohrvik.

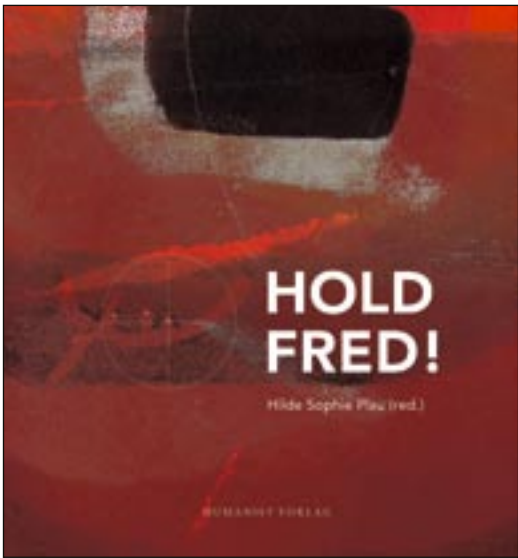
ALT DU IKKE VISSTE OM NISSEN!

Ane Ohrvik
NISSER
Fra helgen til sinnatagg

Vår verden har alltid vært full av nisser. I dag møter vi rødkledte julenisser som bringer gaver til barna, miljøbevisste blånisser som rydder søppel, mens nissen på låven får sin julegrøt.

I middelalderen møtte vi en godhjertet helgenfigur som reddet mennesker i nød, mens nissen i pietismens mørkealder var en skrekkinngytende skikkelse som straffet slemme barn. På 1800-tallet får nissen reinsdyrslede og sklir ned skorsteinen med gavesekken, mens vi i Norge har vår kortvokste sinnatagg av en fjøsnisse. Vår nisseverden er mangfoldig og spennende!

UTGIS I SERIEN "OVERNATURLIGE VESENER"
INNB. 228 SIDER
ILLUSTRERT
PRIS: 248,- HEF-PRIS: 186,-

FLOTT GAVEBOK OM FRED

Hilde Sophie Plau (red.)
HOLD FRED!

Vi kriger for hevn, rikdom, beskyttelse, ære og frihet. Fattigdom fører til krig. Krigen gir samhold. Den kan til og med gi mening. Og den ligger alltid der som en utvei og frister. Dette er en fredsbok som ikke inneholder en eneste fredssang. Her handler det om å leve i krig, under trussel om krig, på slagmarken og under terror. Etter én krig og før den neste. For det dreier seg alltid om krig, og det er krigen vi må forstå for å skape fred. Denne boken er skapt på leting etter krigens fristelser. De var ikke vanskelige å finne. De står i kø. Følgene også.

Dette er en nydelig gavebok i et lite format med kjente dikt, tekster, og illustrasjoner.

INNB. 200 SIDER
ILLUSTRERT
PRIS 198,- HEF-PRIS: 149,-

Bestill på kupongen under, på e-post til forlag@human.no, på www.humanistforlag.no eller på fax: 23 15 60 21. Porto kommer i tillegg.

BESTILLINGSKUPONG:

Ane Ohrvik: NISSER, Fra helgen til sinnatagg
Hilde Sophie Plau (red.): HOLD FRED

KR 186,- ☐
KR 149,- ☐

Navn:
Adresse:
Postnr./sted:
E-post:

Underskrift:.....

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten
betaler
porto.

Svarsending
Avtale nr.: 140 112/141

Humanist forlag AS
St. Olavs plass bedriftssenter
0130 Oslo

ENGLER KRYPER UT FRA SKJUL

Vi forbinder engler med jul og kirkevinduer, men drømmer om mektige vesener finnes i mange mytologier.

I disse dager børster englene støv av vingene og kryper ut fra sine skjulesteder i pappkassene der de ble parkert i fjor, sammen med nissene. Hvor kommer egentlig disse bevingede skapningene fra?

Av Kristin Straumsheim Grønli

I jula knytter vi dem til juleevangeliet. I den fortellingen kommer herrens engel ned og forteller gjeterne at frelseren er født. Menneskeskikkelser med vinger som bærer bud fra gud er imidlertid slett ikke noen bibelsk oppfinnelse.

Lysestakeengler, engler i glass, engler på glansbilder og engler i papp – som ungene har laget på skolen. Mens du plasserer dem strategisk rundt i stua, kan du minne deg selv på at bevingede ånder er en del av mytologien i de aller fleste kulturer.

SVÆRT LANGT TILBAKE

Forestillingene om dem går svært langt tilbake i tid. De finnes i buddhisme, hinduisme, jødedom og islam. På Jesu tid var de kjent fra gammel egyptisk religion.

Hvor egypterne fikk ideen fra er ikke helt klart, men de tidligste avbildningene vi kjenner av noe som ligner mennesker med vinger, stammer fra den sumeriske kulturen som blomstret rundt år 3.000 før Kristus mellom elvene Tigris og Eufrat, i landet som heter Irak i dag.

Sumererne er antakelig det eldste folket vi har kilder til fra Mesopotamia. Det er funnet arkeologiske bosetninger fra omkring

3 200 før Kristus. Sumererne hadde mange guder og ånder og trodde på budbringere som løp ærend mellom gudene og menneskene.

Det er ikke usannsynlig at sumeriske ideer kan ha innvirket på utviklingen av egyptisk teologi, selv om vi ikke vet dette sikkert. De eldste egyptiske gudene stammer fra de første dynastiene rundt 2.500 før Kristus. De tok ofte form som dyr – flere som fugler.

Horos, himmelens gud, var representert som en falk, mens Toth, månens gud og skrivekunsten og vitenskapens beskytter, ofte ble representert som en mann med hodet til en ibis (også en fugl). Gudene Isis og Maat ble ofte representert med vinger.

ZOROASTRISMEN

Bevingede menneskefigurer finnes også blant ikonene fra assyrerne og babylonierne, som tok over den dominerende posisjonen i Midtøsten rundt 2 000 før Kristus.

Fra 1.500 før Kristus til Jesu fødsel blomstret den såkalte Mithraskulten i land så langt fra hverandre som India og England. Mithras var en gud som brakte lys og representerte den dominerende religionen i Persia da den greske profeten Zarathustra levde (det greske navnet er Zoroaster) en gang mellom 1 000 og 600 før Kristus.

Zoroaster mente å kunne kommunisere med engler, gikk til angrep på den tradisjonelle religionens guder og spredte et monoteistisk religiøst budskap. Enkelte teologer mener engler har vært katalysatorer

i forskjellige religioner for å gå fra et polyteistisk til et monoteistisk verdensbilde. Ved å gjøre de lave-restående gudene til engler, oppnås én gud samtidig som du kan beholde flere høyerestående skapninger som adlyder den ene.

Zoroatrismen regnes som den første monoteistiske religionen, men tegner opp en klart dualistisk verden hvor lys og mørke kjemper mot hverandre om menneskenes gunst. Kampen står mellom skaperguden Ahura Mazda og hans engler mot den onde Ariman og hans demoner, som har gjort opprør mot Ahura Mazda.

Kampen skal vinnes av den gode, og i endetiden vil han sende en frelser født av en jomfru for å redde menneskene fra ondskapen og dømme dem. Det lyder kanskje kjent?

ENGLER I KORANEN

Navnene på engler og demoner i zoroatrismen ligner til forveksling navnene på guddommelige krefter og demoner i gammel hinduisme. Gudene var ahuraer (som Ahura Mazda), og demonene var daevaer. Vårt vestlige konsept om en djevel (devil), ligner på ordet daeva eller demon. Ordet djevel stammer også fra det greske ordet diabolos, som betyr anklager eller bakvasker.

Judaismen, den jødiske religionen og livssynet i de siste par hundre år før Kristus og framover, ble påvirket av zoroatrismen, blant annet når det gjelder troen på engler. Stadig flere av guds budbringere fant veien inn i jødiske skrifter – til slutt ble det et helt himmelsk byråkrati.

Mye i den kristne forestillingsverden kan spores tilbake til judaismen, men flere kristne tenkere, for eksempel Thomas Aquinas, utviklet sine egne ideer om engler. Kristendommen er en religion som har vært opptatt av å systematisere troen på de flyvende guddommelige budbringerne (de kommer i ni forskjellige kategorier).

Også i Koranen får englene en sentral plass. Den omtaler englenes oppgaver og funksjoner som åndelige vesener som befinner seg i guds nærhet og lovpriser ham. De er også budbringere. Profeten Muhammed fikk sin åpenbaring gjennom en engel, ifølge tradisjonen fra engelen Jibril (Gabriel).

FALNE ENGLER

Porselensengler, serviettringengler, engler med sjokoladetrekk. De dingler på juletreet og skinner på gavepapiret.

Mens du gjør deg ferdig med å børste fjorårets støv av dem, kan du drømme om at menneskene innser at dagens religioner og kulturer ikke representerer uførenlige verdener. Vi deler mer enn vi tror – for eksempel har ideen om å kunne fly fascinert oss i uminnelige tider.

Så sterkt har vi ønsket oss på vingene, og så flinke har vi vært til å få det til, at vi snart er klare til å sende mennesker til Mars. Samtidig brukes vingene vi har bygget til å slippe bomber over det som en gang var sivilisasjonens vugge, hvor englenes stamfedre bor.

► KRONIKK

RETT TIL SELVBESTEMT DØD?

Skal en dødssyk uten håp om bedring kunne få hjelp til å dø – uten at hjelperen blir strafferettslig ansvarlig for drap eller medvirkning til selvmord?

Av Lorentz Stavrum, advokat og leder i HEFs eutanasiutvalg

Dette er kjernespoørsmålet i eutanasidebatten, som med jevne mellomrom blusser opp og ofte i forbindelse med en konkret sak som har fått medieomtale. I Norge skjedde det sist under den såkalte Sandsdalensaken: Lege Christian Sandsdalen ble tiltalt og tilslutt dømt etter å ha stått offentlig frem og redegjort for at han ga en pasient med langt fremskredet MS en sprøyte som avsluttet hennes liv.

I andre land går diskusjonen mer høylytt. Dette gjelder ikke minst Nederland og Belgia, som har gått lengst i retning av å legalisere dødshjelp – altså å lovregulere adgangen til straffritt å bistå med eutanasi eller medvirkning til selvmord ved å detaljregulere hvilke vilkår og forutset-

Den internasjonale humanistbevegelsen har ved flere anledninger uttalt støtte til aktiv dødshjelp.

ninger som skal være oppfylt for at handlingene skal kunne tillates. Også andre land i Europa har hatt og har tilsvarende debatter. Australske delstater har allerede varierende praksis, USA likeså. Delstaten Oregon har innført lovbestemt rett til legeassistert selvmord, med sterke protester fra blant annet nylig avgåtte justisminister John Ashcroft, som har stevnet delstaten for føderale domstoler med krav om at loven oppheves.

Dessuten debatteres dødshjelp heftig i overnasjonale organer som Europarådet og EU. Europarådet har vedtatt nokså sprikende uttalelser med tilrådinger både for og imot en oppmykning av regelverket om eutanasi. Debatten bærer preg av i stor grad å følge livssynsmessige skillelinjer, men dette er likevel ikke noe absolutt kjennetegn.

Også Den europeiske menneskerettighetsdomstol har behandlet problemstillingen i forbindelse med en konkret klagesak (Diane Pretty vs. UK), og FNs Menneskerettighetskomité har stilt kritiske spørsmål om dødshjelpspraksisen i Nederland.

I forhold til temperaturen i debatten utenlands er våre sporadiske tilløp i Norge relativt pyntelige. Ofte har det vært foreningen ”Mitt livstestament – retten til en verdig død” som har markert seg som tilhenger av en oppmykning av eksisterende regelverk. Også markerte humanister som Kari Vigeland og Levi Fragell har tonet flagg. Den offentlige Straffelovkommisjonen – som gjennom flere års arbeid har gjennomgått straffelovgivningen med henblikk på mo-

dernisering – har også behandlet spørsmålet. Mens kommisjonens flertall mener det ikke er behov for noen kvalitativ endring, mener et mindretall at domstolene bør ha en viss adgang til å anse nærmere detaljerte eutanasi- og assisterte selvmordshandlinger unntatt fra straffbarhet (NOU 2002:4). Regjeringen har ikke ønsket å foreta noen vesentlige endringer i forhold til dagens rettslige situasjon, som er ansett avklart gjennom Høyesteretts dom i Sandsdalensaken. Men debatten er knapt nok kommet i gang.

Den internasjonale humanistbevegelsen har ved flere anledninger uttalt støtte til aktiv dødshjelp, i likhet med en rekke nasjonale humanistorganisasjoner. I Nederland og Belgia var ledende tillitsvalgte i humanistorganisasjonene pådrivere for legalisering. Human-Etisk Forbund på sin side har som organisasjon aldri tatt noe klart standpunkt om eutanasi. Mange har nok etterlyst en prinsipiell avklaring.

Human-Etisk Forbunds standpunkt vil trolig komme, etter at sentralstyrets oppnevnte utvalg (”eutanasiutvalget”) har levert sin utredning, som nå er utsendt til lagene. Utvalget har ønsket at utredningen først og fremst skal inneholde faktiske opplysninger som utgangspunkt for diskusjon og fordypelse. Samtidig avspeiler den nok samfunnsdebatten om temaet generelt. Utvalget er samstemt om at man ikke tilrår forbundet å arbeide for en generell legalisering på linje med ordningen som er innført i Belgia og Nederland, men har delt seg i spørsmålet om det bør innføres en skjønnsmessig adgang for domstolene til etter konkret prøving å anse en

Utvalget er samstemt om at man ikke tilrår forbundet å arbeide for en generell legalisering.

dødshjelpshandling straffri.

Mindretallet mener at det ikke vil være riktig å foreta en slik endring i forhold til eksisterende lovgivning og peker blant annet på at en oppmykning som nevnt vil kunne oppfattes som et første skritt på veien mot en utglidning – som kan innebære manglende respekt for liv og menneskeverd. Flertallet mener at det vil finnes situasjoner hvor det vil være moralsk riktig å befri en håpløst dødssyk for ytterligere meningsløs lidelse når personen selv uttrykkelig ønsker dette og ikke kan foreta handlingen selv, uten at dette automatisk skal anses som straffbart.

Uenigheten i eutanasiutvalget har altså sin parallell i den tilsvarende uenighet i Straffelovkommisjonen på dette punkt. Flertallet i eutanasiutvalget mener dessuten at Human-Etisk Forbund som organisasjon bør innta flertallets standpunkt her, mens mindretallet fremhever at eutanasispørsmålet ikke har noen umiddelbar humanistisk begrunnelse, og at et standpunkt vil kunne virke splittende på medlemsmassen.

Om debatten i det norske samfunn hittil stort sett har vært lavmælt, kan det nok forven-

tes en tiltagende interesse for temaet også her hjemme når straffelovgivningen nå skal debatteres politisk. Signalene fra markerte talsmenn for nåværende regjering synes klare: her skal ingen endring skje. Hva de øvrige politiske partier mener, er uklart. Men meningsmålinger kan tyde på at folk flest har mer sans for en oppmykning av adgangen til straffrihet.

Eutanasiutvalget har avsluttet sitt arbeid, og medlemmene i utvalget kan på lik linje med alle andre medlemmer i forbundet delta i debatten. Human-Etisk Forbund må nå ta stilling til om organisasjonen skal mene noe, og i tilfelle hva. Selv om mange forventer en avklaring, vil også et standpunkt om ikke å ta noe eksplisitt standpunkt måtte oppfattes som akseptabelt.

Det (kan) nok forventes en tiltagende interesse for temaet også her hjemme når straffelovgivningen nå skal debatteres politisk.

Så får vi se hva denne debatten fører til. Eutanasiutvalget måtte erkjenne at spørsmålet om dødshjelp er komplekst og sensitivt, og at det ikke gir grunnlag for lettvinde standpunkter eller enkle løsninger.

Selv om humanismen som livssyn ikke innebærer noe sesamsesam i spørsmålet om dødshjelp, er det for humanister noen verdier som står mer sentralt enn andre. Tradisjonelt har *autonomi* – det enkelte menneskets selvbestemmelse over eget liv – vært en hjørnestein. For undertegnede fremstår det som problematisk at mens den friske og rørige skal kunne bestemme over alle vesentlige sider ved sin tilværelse og eksistens, skal den håpløst dødssyke ikke kunne det når svekkelsen og lidelsen blir så stor at man ikke selv makter å gjennomføre et uttrykkelig ønske om å forkorte dødsprosessen. Hva som er en verdig død, vil det være delte meninger om. Det er høyst legitimt å hevde at livet bør få gå sin gang inntil sykdom og svekkelse etter naturens orden krever sitt. Men det er også legitimt å mene at i dette spørsmålet om livskvalitet og menneskeverd bør hovedpersonen selv – den syke – ha det siste og avgjørende ordet.

En lov som pr. definisjon og uten unntak for individuelle vurderinger stempler en dødshjelpshandling som straffbar, vil etter undertegnades syn være i dårlig samsvar med humanismens krav om respekt for det enkelte menneskets selvbestemmelse over eget liv, og for hva som for dette mennesket oppleves som en verdig avslutning på livet.

SOSIALETISK ARBEID I HUMAN-ETISK FORBUND

Er ikke humanetikeres kritikk mot religiøs dominans i omsorgs- sektoren på grensen til selvmotsigelse dersom vi ikke prioriterer å opprette verdige alternativer?

På Human-Etisk Forbunds (HEF) landsmøte i 1999 ble mange skuffet over at temaet omsorgsarbeid ikke ble en egen sak, men kun en del av arbeidsprogramdebatten. Landsmøtet gjorde ingen vedtak, men endte med å oppfordre de lagene som selv ønsket det om å fortsette med ulike forsøksordninger.

Mer enn fem år etter er situasjonen like lite tilfredsstillende. Dette til tross for at tidsskriftet Humanist så tidlig som i 1993 hadde som hovedoppslag at de fleste behandlings-

Behovet for å bety noe for andre er allmenngyldig og uavhengig av livssyn.

institusjoner for rusbehandling var drevet av religiøse organisasjoner, og at flere av disse igjen krevde at klientene trodde på Gud. I lederen i Humanist 5/93 sto det følgende: "Mange religiøse organisasjoner gjør et beundringsverdig sosialt arbeid, men det strider mot grunnleggende menneskerettigheter når offentlig forvaltning krever trosbekjennelse av sine klienter."

Sekulære glimrer med sitt fravær i forhold til det beundringsverdige arbeidet, og de bevarer således de dogmatiske institusjoners ubegrensede muligheter til fri utfoldelse blant de vanskeligst stilte. Hva synes medlemmer i HEF om dette? Ønsker de at HEF skal påvirke samfunnet, slik at det offentlige garanterer livssynsnøytrale tilbud? Eller ønsker de helst at HEF danner alternativer?

Etter mitt syn er det stor grunn til å tro at alternativer er mest attraktivt for majoriteten av medlemsmassen. For slik å vise ved handling at vi bryr oss om problematikken. Det er jo de samfunnsetiske og sosialpolitiske problemstillinger som har vært hovedmotiv for de fleste som har sluttet seg til HEFs rekke. Temaer som selvbestemt abort, samlivsformer, livssynslikestilling, seksualitet og kvinnefrigjøring har vært hovedmotiver for innmeldingene.

Generalsekretær Lars Gule sa nylig i en tale at omsorg, solidaritet og likeverd, verdighet og ansvarlighet er verdier som både er konsistente med menneskerettighetene og som det er stor oppslutning om på tvers av livssyns- og politiske grenser. Det er derfor liten grunn til å tro at administrasjonen fremdeles ønsker å fortsette på såkalt forsøksordningsnivå, såfremt verdien i omsorgsarbeid har levevilkår i HEF også utenfor fest-

talene.

I takketalen etter å ha mottatt Humanistprisen sa Haagen Ringnes at humanisme er kamp for likestilling og likeverd. Og han fortsatte: "Et fellestrekk er at humanismen er aktiv, oppsøkende og dynamisk. En passiv humanisme er en selvmotsigelse."

Er ikke da humanetikeres kritikk mot religiøs dominans i omsorgssektoren, på grensen til selvmotsigelse dersom det ikke opprettes verdige alternativer?

HEF er et livssynssamfunn som mange føler en sterk tilhørighet til. Denne tilhørighetsfølelsen bør anerkjennes og dyrkes. Om ikke HEF fantes, ville flere av de som i dag er dets medlemmer, garantert fått deket sine grunnleggende sosiale behov i andre organisasjoner.

Under årets innsamlingsaksjon,

Min frustrasjon kommer ikke bare av at de kirkelige og misjonerende tilbud dominerer floraen av sosiale og faglige tilbud. Jeg mener dette burde vært en selvsagt og prioritert del av HEFs virke.

TV-aksjonen 2004, Hjerterom, deltok undertegnede lokalt med ansvar for en kunstauksjon i Drammen. Det betydde svært mye for meg personlig å få delta i arbeidet med å samle inn penger til Kirkens Bymisjon og Rådet for Psykisk Helse, fordi jeg vet hvor viktige disse organisasjonene er for mange av våre vanskeligstilte

medmennesker. Derfor ble det absurd for meg å oppleve motstand fra humanetikere som oppfattet aksjonen som innsamling til kirkelig misjonsvirksomhet.

Jeg kan ikke si annet enn at jeg deler frustrasjonen over at de kirkelige og misjonerende tilbud dominerer floraen av sosiale og faglige tilbud til de vanskeligst stilte, men dette er også HEFs ansvar. Jeg minner om at amerikaneren James Christopher, som startet organisasjonen Secular Organizations for Sobriety, uttalte dette til Humanist i 1994: "Folk dør fordi det ikke finnes alternativer til den religiøst baserte organisasjonen Anonyme Alkoholikere (AA)."

Mangelen på livssynsuavhengige tilbud medfører at for eksempel mange rusmisbrukere må godta blant annet religiøs indoktrinering og diskriminerende holdninger til kvinner og homofile som del av sin behandling. Dessuten blir utpreget praktisering av gudstro ofte en ren erstatning for rusen. Men som vi vet; alle er ikke anlagt til å tro på overnaturlige krefter. Flere prøver allikevel å "være flinke" og av den grunn opplever dessverre mange en sterk fortvilelse over at de ikke klarer å fylle forventningene til den troen som institusjonene praktiserer, og mange opplever derfor å ikke ha noen plass i Guds bilde. Dette er ensbetydende med å ikke ha noen egenverdi og ender iblant med depresjoner og selvmord.

Muligheten til å ta stilling til eksistensielle spørsmål er de heldigst stilte forunt. De vanskeligst stilte har hatt for få ressurser og er derfor svært mottakelige for dogmatisk påvirkning. Jeg tror et tilbud fra HEF, som ikke stiller krav om å tilslutte seg dogmer, men som åpner for deres egen refleksjon over de eksistensielle spørsmål og i forhold til emner som toleranse, tilgivelse og nestekjærlighet, vil være verdifullt

for de som ikke er kristne.

Min frustrasjon kommer ikke bare av at de kirkelige og misjonerende tilbud dominerer floraen av sosiale og faglige tilbud. Jeg mener dette burde vært en selvsagt og prioritert del av HEFs virke. Behovet for å bety noe for andre er allmenngyldig

Den mørkeste dagen i året er mørkest for oss alle. Uavhengig av livssyn lever behovet for å tenne lys i de vanskeligstiltes mørke.

dig og uavhengig av livssyn. Enhver livssynsorganisasjon bør dyrke medlemmenes behov for innsikt, forståelse, for ivaretagelse av sin identitet, og mulighet til å oppleve det meningsfulle i å kunne bety noe spesielt for vanskeligstilte mennesker.

Undersøkelser har tidligere vist at HEFs medlemmer er mer samfunnsengasjerte enn folk flest. Hva får så HEF igjen for slikt sosialetisk arbeid? Utover det samfunnmessige bidraget – å gjøre tilværelsen bedre for en del mennesker, blir det også en meningsfylt tilværelse for flere av medlemmene og dessuten kan det gi muligheter for medlemmer med kreative og kunstneriske evner til å bruke av disse på arrangementer knyttet til slikt sosialt inkluderende arbeid.

Jeg tror også at det vil føre til at flere åpner øynene for, og får et annet syn på HEFs virke og verdigrunnlag. I mange år har medlemmer oppsøkt forbundets lag for å delta i arbeidet. Men mange føler seg fanget i papirarbeid, kjedelige møter og forefallende oppgaver knyttet til seremoniene. Mange beklager også at det ofte ikke er et miljø å føle tilhørighet til.

Etter at Fri tanke tidligere i år skrev om vårt tilbud til tidligere rusavhengige om samtalegruppe i Oslo og Akershus, henvendte et medlem i forbundets sentralstyre seg til meg og takket inderlig for at vi driver dette. Vedkommende ga uttrykk for at artikkelen gjorde arbeidet i HEF mye mer meningsfylt. Slik er det for mange.

Den mørkeste dagen i året er mørkest for oss alle. Uavhengig av livssyn lever behovet for å tenne lys i de vanskeligstiltes mørke.

Arild Knutsen,
engasjert i Omsorgsutvalget i Oslo og Akershus

Behovet for å bety noe for andre er allmenngyldig og uavhengig av livssyn.

Foto: Duncan Walker/iStockphoto

DEBATTINNLEGG SENDES: FRI TANKE, P.B. 6744
ST. OLAVS Plass, 0130 OSLO / FRI.TANKE@HUMAN.NO

LARS GULE:

KUNNSKAPSMANGEL OM MENNESKERETTIGHETER

Da jeg meldte meg ut av statskirken på 60-tallet, fikk jeg en innkalling til prestekontoret i Vestre Aker kirke. Fordi jeg ikke visste bedre, møtte jeg opp. Det var en selsom opplevelse. På slutten av skjenneprekenen nærmest skrek presten: *Du kan jo ikke benekte at du er litt kristen på bunnen!* Jo, jeg kunne det, og jeg fikk min utmeldingsattest. Siden har jeg vært medlem i Human-Etisk Forbund (HEF) – *...en organisasjon for mennesker som vil bygge sitt livssyn ubundet av religion...*, som det står i Vedtektenes §1.

Men så skulle det altså skje igjen, denne gangen fra uventet hold. I Fri Tanke nr.5 holder Kjartan Selnes

(rådgiver i HEF) en lang skjennepreken rettet mot humanetikere. Med dulgte preste-ord er han på linje med min gamle prest i Vestre Aker, og hvis skrift kan skrike, så skriker også Selnes. Men essensen i de lange tiradene er klar nok: *Du kan ikke benekte at humanetikken er forankret i god kristendom!*

Jo, jeg kan det. Hvis jeg hadde følt at mitt livssyn var forankret i kristendommen, ville jeg meldt meg ut av HEF – både jeg og HEF ville hatt det bedre da. Men slik er det altså ikke, jeg føler meg bekvem med Vedtektenes §1.

Thorleif Owren, ateist
(t-owr@online.no)

HUMANETIKK OG KRISTENDOM:

SELSOMT FRA SELNES

I en kronikk i Fri Tanke nr 5 har Lars Gule sluppet noen tanker om verdier og menneskerettigheter i Norge. Mellom mange svulstige verdiord blottlegger han en så stor kunnskapsmangel om menneskerettighetenes juridiske status i Norge at kronikken framstår som ren desinformasjon. Det framstilles som om menneskerettigheter er en god, men fjern og luftig ide. Han argumenterer sterkt for at menneskerettighetene bør inkluderes i Grunnloven og norsk lovgivning forøvrig. Fakta er imidlertid at menneskerettighetene har eksplisitt vært integrert i Grunnloven siden 1994 (§110c), og i 1999 ble "Menneskerettsloven" vedtatt i Norge. Og dette er ikke bare pynt. Hvis en menneskerett skulle komme i konflikt med en annen norsk lov, er det alltid menneskeretten som har forrang. Selv en dom fra norsk høyesterett må tilsidesettes dersom menneskerettsdomstolen i Strasbourg bestemmer det. En av Human-Etisk Forbunds (HEF) viktigste saker er KRL-saken, som nå er anket inn for menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Hvordan kan en så viktig sak håndteres forsvarlig av en blank leder?

Mot slutten av kronikken blir det enda verre: Gule foreslår at demokratiet bør grunnlovsfestes i Norge. Det har det da vitterlig vært siden 1814. Grunnloven er i all hovedsak en detaljert beskrivelse av demokratiet i Norge.

Når en leder skriver en lang artikkel om HEFs hovedanliggender, skulle man forvente at han ber noen av sine medarbeidere om å lese korrektur, komme med innspill, endringsforslag, e.l. Hvis han selv ikke kan samarbeide med sine medarbeidere i en så opplagt sak, er det grunn til å spørre hvordan han kan få sine medarbeidere til å samarbeide med hverandre. Alternativt, hvis artikkelen, mot formodning, er et resultat av et samarbeid, da har HEF et enda større problem.

Uheldigvis var det noen som, i samme nr av Fri Tanke, ville at humanister skulle kalle seg selv "bright". Her er det mye godt stoff for en stand-up-komiker, men gleden over god norsk humor blir dessverre kortvarig. Skadevirkningene for HEF av en uopplyst organisasjonsledelse kan bli langvarige.

Thorleif Owren, ateist
(t-owr@online.no)

DEBATTINNLEGG TIL FRI TANKE BØR VÆRE KORTE
(2000 TEGN INKLUDERT MELLOMROM – CA. ÉN MASKINSKREVET A4-SIDE). REDAKSJONEN FORBEHOLDER SEG RETTEN TIL Å FORKORTE INNLEGG.

FRIST FOR Å KOMME MED I NESTE NUMMER:
15. JANUAR 2005.

SPEILVENDT ANTISEMITISME:

HVOR FINNER VI "KRYSTALLNETTER" I DAG?

HEF har engasjert seg i å minnes "Krystallnatten", 66 år etter. Rasismen symbolisert med knust glass eller krystall.

Historien er underlig. Hvor finner vi "Krystallnetter" i dag? Som en skjebnens ironi knuses det fremdeles glass og mennesker trakasseres, en direkte følge av nazistenes forfølgelser og vestens dårlige samvittighet, i antisemittismens fotspor.

Men nå er rollene byttet om.

Glasset knuses av jødiske granater fra helikoptere, tanks og bulldozere, Gaza, Betlehem, Nablus, Hebron...

Den speilvendte antisemittismen førte til at jødene fikk opprette en stat ved å jage bort flertallet av de menneskene som bodde i dette området. En ny form for rasisme. Krystallnettene fortsetter.

Hvor er HEF i dette?

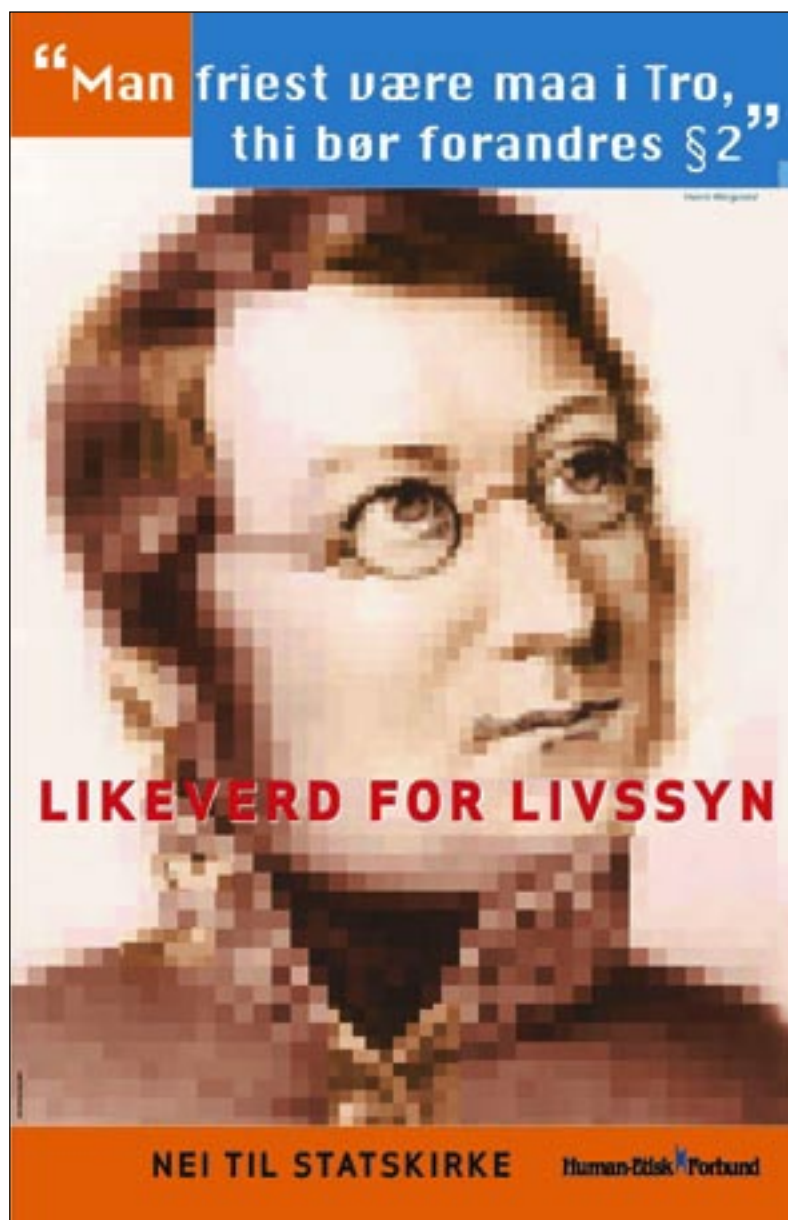
Med menneskerettighetshilsen fra Audun Tolleshaug

TROMS FYLKESLAG 30 ÅR

Initiativtaker til Troms Human-Etisk Forbund, Trygve Berger (80) og dagens fylkesleder, Mona K. Fagereng (31).

Det er i år 30 år siden 14 medlemmer av Human-Etisk Forbund i Troms samlet seg på stiftelsesmøte i Tromsø. I den anledning hadde arbeidsutvalget i Troms invitert "gamle" medlemmer til en jubileumsmarkering lørdag 30. oktober på Saga hotell i Tromsø. To av de som var til stede på selve stiftelsesmøtet etterjulsvinteren 1974, kom faktisk også på markeringen: Trygve Berger (80), som var en av to initiativtagere, og Torunn Wang.

LIVSSYNSDEBATT I POSTKASSEN

Humanist – for alle med engasjement i livssynsspørsmål

Humanist er et tidsskrift for allmenn livssynsdebatt, med særlig vekt på humanistiske problemstillinger. Temaene varierer fra allmenne filosofiske, livssynsmessige og religionsvitenskapelige problemstillinger til de mer nærgående blikk på humanismen og dens organisering. Engasjerte skribenter presenterer temaer som sjelden får plass i andre norske medier.

Abonnementet koster kr. 200,- for fire nummer.
Tegn abonnement fra nr. 1/2005 nå og få nr. 3/2004 og nr. 4/2004 gratis.

Bestill abonnement på e-post, humanist@human.no, eller bruk kupongen under

☐ Jeg ønsker å abonnere på Humanist, kr. 200,- for fire nummer, fra nr. 1/2005. I tillegg får jeg nr. 3/2004 og nr. 4/2004 fritt tilsendt.

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

e-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
betaler
porto.

Svarsending
Avtale nr: 171 113/002

Humanist
Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

Fri Tanke 6/04

BUTIKK PÅ NETT

Ta i bruk vår nye nettbutikk!
Nå kan du både se, lese om og bestille varene våre på internett. Velg mellom: bøker, t-skjorter, bag, ryggsekk, og mye mer! Og husk som medlem får du 25% på full pris bøker!

Følg med på tilbud og nyheter på:
www.human.no!

INTERESSANT LESING PÅ NYÅRET!

Luthers lille brune
pris: 150,- varenr. 022

Allahs lille brune
pris: 130,- varenr. 023

Guds lille brune
pris: 130,- varenr. 188

PAKKETILBUD! Alle tre bøkene for 350,-

Religionskritisk Forlag har nå gitt ut klassikerene *Allahs lille brune* og *Guds lille brune* på nytt. Bøkene inneholder utrolige og lite menneskevennlige sitater fra islams og kristendommens hellige skrifter. Begge bøker har vært utsolgt i mange år, men er nå å få igjen. *Luthers lille brune* inneholder friske sitater fra stifteren av vår hjemlige kristendomsvariant.

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Jeg bestiller herved:

Varebetegnelse/str.:	Best. nr.:	Antall:

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
betaler
porto.

Svarsending
Avtale nr: 171 113/002

Human-Etisk Forbund
Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

HOVEDKONTOR:

St. Olavs gate 27
Postboks 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo
Tlf. 23 15 60 00
Faks 23 15 60 01

Faks medlemsregister: 23 15 60 21
human@human.no / www.human.no
Hovedmedlem kr. 300,-
Studenter, pensjonister og
husstandsmedlemmer kr. 50,-

Konto: 0805 2351252
Generalsekretær: Lars Gule

Styreleder: Roar Johnsen (tlf. p: 22 62 44 32)
Nestleder: Jan Tambs-Lyche (tlf. p: 61 18 00 33)

FYLKESKONTORER:

- Østfold fylkeslag
brandshaug@human.no
Tlf. 69 31 71 65 Faks 69 31 18 94
(ma-to 10-14)
- Akershus fylkeslag
akershus@human.no
Tlf. 23 15 60 80 Faks 23 15 60 75
(ma-fre 9-16) (sommer 9-15)
- Oslo fylkeslag
oslo@human.no
Tlf. 23 15 60 60 Faks 23 15 60 75
(ma-fre 9-16) (sommer 9-15)
- Hedmark fylkeslag
hefhedma@online.no
Tlf. 62 53 05 22 Faks 62 53 30 68
(ma-to 10.30 - 15.30)
- Oppland fylkeslag
humopp@c2i.net
Tlf./faks 61 17 67 10
(ti og to 10-16)
- Buskerud fylkeslag
hefbusker@human.no
Tlf. 32 89 36 70 Faks 32 89 38 45
(ma 13-19, ti-to 10-15)
- Vestfold fylkeslag
vestfold@human.no
Tlf. 33 31 32 05 Faks 33 35 32 05
(ma-to 9-14)
- Telemark fylkeslag
hef-tele@netcom.no
Tlf. 35 53 13 38 Faks 35 53 13 21
(ti og to 9-14, ons 15-17)
- Aust-Agder fylkeslag
hefaustagder@human.no
Tlf. 37 00 10 06 Faks 37 02 86 40
(ti og to 10-15)
- Vest-Agder fylkeslag
lauritsen@human.no
Tlf. 38 02 33 94 Faks 38 02 77 89
(ti 13-16, ons. 10-15)
- Rogaland fylkeslag
humrog@online.no
Tlf. 51 90 64 50/52 Faks 51 90 64 91
(ma-to 10-15)
- Hordaland fylkeslag
sortvedt@human.no
Tlf. 55 21 41 90 Faks 55 21 41 94
(ma-to 10-14, ti 16-20)
- Sogn og Fjordane fylkeslag
humsogn@human.no
Tlf. 57 67 53 90 Faks 57 72 03 91
(ti og to 9-15)
- Møre og Romsdal fylkeslag
human-er@online.no
Tlf. 71 21 56 05 Faks 71 21 57 76
(ma, ti, fre 9.30-15.30, to 12-17)
- Sør-Trøndelag fylkeslag
stavsoien@human.no
munkeby@human.no
Tlf. 73 80 64 80 Faks 73 80 64 81
(ma-fre 8.30-16)
- Nord-Trøndelag fylkeslag
tangerud@human.no
Tlf. 74 08 88 40 Faks 74 08 88 41
(ma-ons 9-13)
- Nordland fylkeslag
Tlf. 75 54 49 20 Faks 75 54 49 19
(ma, ti, to 9-15, on 9-17)
- Troms fylkeslag
hef.troms@tromso.online.no
Tlf. 77 65 58 19 Faks 77 65 51 56
(ma 10-16, ti 9-15.30)
- Finnmark fylkeslag
lyder@human.no
Tlf. 78 95 36 55 Faks 78 95 36 68
(ti-to 8.30-12)

HAR DU BARN UNDER 15 ÅR?

Overføring av offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år

Human-Etisk Forbund har rett til offentlig tilskudd for medlemmers barn. Alle medlemmer med barn kan bidra til at forbundet får denne støtten. Du kan bidra ved å fylle ut skjemaet nedenfor og sende det til oss.

Jeg/vi ønsker at den offentlige støtten ("Kirkeskatten") som gjelder barn under 15 år skal tilfalle Human-Etisk Forbund. Barnet/barna er ikke medlem(mer) av Statskirken eller annen støtteberettighet livssynsorganisasjon.

Etternavn:Fornavn:

Fødselsdato:.....Postadresse:

Bostedskommune (ifl . folkeregisteret):

Etternavn:Fornavn:

Fødselsdato:.....Postadresse:

Bostedskommune (ifl . folkeregisteret):

Foreldre (evt.den som har foreldreretten):

Etternavn:Fornavn:

Fødselsdato:.....Postadresse:

Bostedskommune (ifl . folkeregisteret):

Signatur:

Etternavn:Fornavn:

Fødselsdato:.....Postadresse:

Bostedskommune (ifl . folkeregisteret):

Signatur:

Dersom du ikke allerede har sendt inn tilsvarende skjema, send det snarest til:
Human-Etisk Forbund, Pb. 6744 St Olavs plass, 0130 Oslo

Fri tanke nr. 4/ 04

MELD DEG INN!

Over 64.300 er medlemmer av Human-Etisk Forbund. Nærmere en femtedel av den norske befolkningen hevder å stå nærmest det humanistiske livssyn.

Human-Etisk Forbund har 120 lokallag og 19 fylkeslag som tilbyr en rekke aktiviteter over hele landet. Tilbud og aktiviteter varierer fra temamøter og lokale aksjoner til feiring av vintersolverv og midtsommerfest.

Human-Etisk Forbund tilbyr også seremonier med et humanistisk innhold:

- Borgerlig navnefest
- Borgerlig konfirmasjon
- Humanistisk bryllup/partnerskap
- Borgerlig gravferd

Human-Etisk Forbund trenger flere medlemmer slik at vi kan utvikle tilbud og aktiviteter videre. www.human.no

- ✂
- ☐ Jeg ønsker nærmere opplysninger om Human-Etisk Forbund

☐ Jeg melder meg herved inn i Human-Etisk Forbund

☐ Jeg er ikke medlem av Statskirken eller annet trossamfunn

☐ Jeg ønsker skjema for utmelding av Statskirken

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Stilling/yrke:

Dato: Fødselsdato:

Underskrift:

Fri tanke 6/ 04, m. reg. 53

Svarsending

Avtale nr.: 171 113/002

Human-Etisk Forbund

Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
betaler
porto.

Verv en venn

Kjenner du noen som vil bli medlem?

Vi vet at mange tusen sympatiserer med Human-Etisk Forbund, vårt arbeid og vårt livssyn selv om de ikke er medlemmer.

Mange av dem er din familie, dine naboer, venner, bekjente eller kolleger.

Vi trenger mennesker som støtter det arbeidet vi gjør – og den beste støtten Human-Etisk Forbund kan få er medlemskap.

Hva gjør Human-Etisk Forbund for sine medlemmer?

- Tilbyr humanistiske seremonier: Borgerlig navnefest, Borgerlig konfirmasjon, Humanistisk vigsel/partnerskap, Borgerlig gravferd
- Arbeider for livssynslikestilling i samfunnet, skoler og barnehager – endring av § 2 i Grunnloven
- Arbeider for å skille kirke og stat
- Arbeider for å fjerne kristne formålsparagrafer i offentlig virksomhet
- Gir medlemmene et forum for humanistisk livssyn
- Fremmer grunnleggende menneskerettigheter
- Arbeider for retten til fullt fritak fra KRL-faget i skolen

Forbundet jobber også med:

- Opplysning om humanisme og livssynsrelaterte spørsmål
- Internasjonale spørsmål – Human-Etisk Forbund er tilsluttet den internasjonale humanistbevegelsen
- Humanitært arbeid – først og fremst gjennom HAMU (Humanistisk Aksjon for Menneskerettigheter i U-land) og Frihetsaksjonen

Mer informasjon om forbundets virksomhet – og skjema for utmelding av Statskirken samt elektronisk innmeldingskjema i Human-Etisk Forbund finner du på:

www.human.no

Hjelp oss å skaffe medlemmer – gi en innmeldingsblankett til en du kjenner

Human-Etisk Forbund

- ☐ Jeg ønsker nærmere opplysninger om Human-Etisk Forbund
- ☐ Jeg melder meg herved inn i Human-Etisk Forbund
- ☐ Jeg er ikke medlem av Statskirken eller annet trossamfunn
- ☐ Jeg ønsker skjema for utmelding av Statskirken

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Stilling/yrke:

Dato: Fødselsdato:

Underskrift:

Fri tanke 6/04

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
vil betale
porto.

Svarsending

Avtale nr.: 171 113/002

Human-Etisk Forbund

Pb. 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo

B-blad

RETURADRESSE:
HUMAN-ETISK FORBUND
PB. 6744, ST. OLAVS Plass
0130 OSLO